

אבן בוחן משנה ברורה

הלכות שבת

חזרה ושינון

מסימן רס"ב עד סימן ע"ד

הכנה למבחן מספר 32

של דף היומי בהלכה 'דרשו'

מחבר ורמ"א מסודרים

עם דברי המשנה ברורה,

משולב בקטעי ביאור הלכה ושער הציון

הנוגעים להלכה

מבוא

בשערי ציון

בסייעתא דשמיא אזרנו חיל להיות לעזר ולהועיל ללומדי ההלכה די בכל אתר ואתר, להתעסק בסידור דברי המחבר והרמ"א משולבים עם דברי הימשנה ברורה, כאשר קטעי היבואר הלכה וישער הציון הנוגעים להלכה מצורפים אף הם, ומסומנים בגופן שונה.

לתועלת השינון והחזרה של ההלכות, השמטנו לפעמים את השקלא-וטריא שאינה נוגעת להלכה, אבל הבאנו את הטעמים, כדי שיהיה מילתא בטעמא ויתיישבו הדברים יפה בלב. [ולפעמים השתמשנו בלשונו הזהב של מרן שר התורה הרב ר' חיים קנייבסקי זצוק"ל שבספרו 'שונה הלכות'].
 כמעשהו בראשונה בסידור סוגיות הגמרא – כך מעשהו כאן, בעיצוב וסידור ההלכות באופן המתאים ביותר לחזרה ושינון, ולקנין נצח.

מחמת שינויים הכרחיים בלשון, כמובן שאין לסמוך על גליונות אלו לפסוק מהם הלכה למעשה.

התחלנו בהלכות שבת, ובתקווה לה' שנוכל להמשיך [בל"ג זבלי התחיבות] בסייעתא דשמיא לפי סדר התקדמות מסלול הידף היזמי בהלכה של ידרשו.

המעוניין לקבל את העלון באופן קבוע חודשי, וכן להארות והערות – יפנו לכתובת המכון. תקוותנו לה' שייצליח חפצו בידינו, ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי התורה.

בברכת התורה

מכון אבן בוחרן

- בזהר ומקובלים הזהירו מאד, שלא יהיה שום מחלוקת בשבת חס ושלוש, ובפרט בין איש לאשתו.
- וכן מוכח בגיטין, גבי הנהו בי תרי דהוו מינצו בהדי הדדי.

כיוצא וכו' - בקצת מקומות נוהגין לצאת מבהכ"נ לעזרה, ואומרים: 'בואו ונצא וכו'.

- ואנו נוהגין שמהפכין פניהם לצד מערב כשאומרים 'בואי בשלום וכו'.
- ונוהגין לעמוד אז, ולעשות דוגמא כמו שמקבל פני אדם גדול.
- נהגו שלא לקבל את השבת ביוה"כ שחל בשבת, רק שאומרים 'מזמור שיר ליום השבת' קודם ברכו; ואפילו הנוהגין בשאר יום טוב כשחל בשבת לומר עוד איזה מזמורים בשביל שבת.

הגה: וילביש עלמו ככגדי שבת מיד אחר שריחץ עלמו, וזהו כבוד השבת. וע"כ לא יריחץ לשבת אלא סמוך לערב, שילביש עלמו מיד.

מיד אחר וכו' - וגם הנשים נוהגות קודם הדלקת הנרות לרחוץ את עצמן וללבוש בגדי שבת, ואשרי להם.

- אמנם בימים הקצרים שמתאחרים לישב בחנות, ואח"כ רוחצות ולובשות; ובין כך יבואו חס ושלוש לספק חילול שבת. לכן טוב להזהיר להם שיקדימו לבוא לרחוץ וללבוש.
- וכשמתאחרת - מצוה יותר שתדליק כך במלבושי חול, מלבוא חוס ושלוש לספק חילול שבת.
- ואם הבעל רואה שמתאחרת - מצוה גדולה שהוא ידליק הנרות, ולא ישגיח בקטטת אשתו.
- ומצוה גדולה יותר לישב בחשך, מלחלל שבת חו"ש.

סמוך לערב - היינו כשהוא רוחץ עצמו מעט בביתו, וכמו שמובא בגמרא לענין ר' יהודא בר' אלעאי.

- אבל כשהוא הולך לבית המרחץ - בודאי מהנכון להקדים עצמו, כדי שלא יבוא לחילול שבת. ובפרט בימי החורף כשהימים קצרים.

סימן רסג

מי ומי המדליקין, ואם טעו ביום המעון, ובו י"ז ע"פ.

סעיף א

יהא זהיר לעשות נר יפה.

יהא זהיר וכו' - הנה עיקר הדלקת הנר הוא חובה, משום מצות עונג שבת. ומחמת הידור מצוה - יראה לעשותו יפה.

- יפה -** ואיתא בש"ס: דזוכה עבור זה לבנים תלמידי חכמים, דכתיב: "כי נר מצוה ותורה אור" - ע"י נר מצוה דשבת, בא אור דתורה.
- ולכך ראוי שתתפלל האשה אחר שתגמור ההדלקה והברכה, שיתן לה הקדוש ברוך הוא בנים זכרים מאירים בתורה.
- והדלקת הנר צריך להיות בכל החדרים שהולך שם בשבת; עכ"פ נר אחד, אף שאינו אוכל שם, כדי שלא ישל בעץ או באבן.
- מיהו הברכה - תברך על הנר שבמקום אכילה.

יש מכוונים לעשות שתי פתילות: אחד כנגד זכור, ואחד כנגד שמור.
הגה: ויכולין להוסיף ולהדליק ג' או ד' נרות, וכן נהגו.

לעשות - ואם מעותיו מצומצמין - טוב יותר שיקנה אחד יפה, ולא שנים גרועין.

שתי פתילות - היינו כשהוא מדליק בשמן שבנר. ואם הדלקתו הוא בנרות - עושה שני נרות.

- ומותר להדליק מנר לנר, בין אם מדליק שנים או יותר. ואין בזה משום בזוי מצוה, דכולן של מצוה הם. דכל מה דמיתוסף אור, יש בו יותר שלום בית ושמחה יתירה, לכן הכל הוא בכלל עונג שבת, ומקרי נר של מצוה.
- אבל אסור להדליק קיסם או נר של חול מנר של שבת, משום בזוי מצוה. ונהגו להחמיר בזה, אפילו אם כונתו כדי להדליק בו נר אחר של שבת.
- טוב שיהיה נר מיוחד להדליק בו תמיד כל הנרות של שבת.

סימן רסב

לקדש השבת בשלחן ערוך ובכסות נקיה, ובו ג' סעיפים.

סעיף א

יסדר שולחנו, ויציע המטות, ויתקן כל ענייני הבית, כדי שימצאנו ערוך ומסודר בבואו מבהכ"נ.
הגה: ויהיה שלחנו ערוך כל יום השבת; וכן המנהג, ואין לשנות.

שלחנו - מע"ש לילי שבת.

יסדר שלחנו - היינו, בחדר שהוא אוכל שם - בודאי צריך לכסות כל השלחנות שיש שם. ואפילו ביתר החדרים, ג"כ אפשר דראוי לעשות כן.

המטות שיושבין עליהן. וטוב שתהיה מוצעת גם המטה שישן עליה.

ערוך וכו' - שזהו כבוד שבת.

- ואחז"ל: שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בע"ש מבהכ"נ לביתו, אחד טוב ואחד רע. כשבא לביתו ומצא נר דלוק, ושלחן ערוך, ומטה מוצעת, מלאך טוב אומר: 'יהי רצון שיהא כן לשבת הבא'. ומלאך רע עונה אמן בע"כ. ואם לאו הוא להיפך חו"ש.
- טוב לפנות קורי עכביש מהבית מבע"י, לנקות את הבית לכבוד שבת.
- וטוב ליזהר בסעודת הלילה - שלא לזרוק דבר בבית חוץ לשלחן, אם אין דרכו לכבד את הבית בדבר המותר אחר סעודה זו, כדי שלא ינוול את הבית. וכן בסעודת שחרית, אם אינו מכבדו אח"כ.

כל וכו' - עד לאחר הבדלה.

- יש נוהגין להיות ב' מפות על השלחן, מלבד העליונה שעל הלחם, משום שכשמנערין המפה נמצא השלחן מגולה.

סעיף ב

ישתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת. ואם א"א לו, לפחות ישלשל (פי' שלשלם לפני מטה, שיהיו ארוכים כמדע הפעירים היוצאים כניסה) בגדיו למטה דרך כבוד.

ישתדל וכו' - דכתיב: "וכבדתו". ודרשו חז"ל: שלא יהא מלבושיך של שבת כמלבושיך של חול.

- וטוב שלא ילבש בשבת מכל מה שלבש בחול, אפילו חלוק.
- ואם אפשר לו - טוב שיהיה לו גם טלית אחר לשבת.

נאים - כפי יכלתו.

- ואפילו אם הוא בדרך לבדו, או בבית של אינו יהודי - ג"כ ילבוש בגדי שבת, כי אין המלבושים לכבוד הרואים, כי אם לכבוד השבת.
- כתב בספר חסידים: אל יקח אדם ילד בשבת, עד שישים תחלה כר בחיקו, כדי שלא יטנף בגדיו.

- בגדים נאים -** ולבישת בגד לבן בשבת, אם מחזי כיוהרא - לא יעשה.
- ובביתו - רשאי אדם לעשות מה שירצה, לא בפני רבים.
- ובא"ר הביא ראה מהגמרא, דרבנן לבשו בגדים שחורים בשבת.

היוצאים כניסה - היינו, שאינם צריכים לסלק בגדיהם מן הארץ בשביל מלאכה.

סעיף ג

ילבש בגדיו הנאים, וישמח בביאת שבת כיוצא לקראת המלך, וכיוצא לקראת חתן וכלה;
דרבי חנינא מעטף וקאי בפניא דמעלי שבתא, ואמר: 'בואו ונצא לקראת שבת מלכתא'.
ר' ינאי אומר: 'בואי כלה, בואי כלה'.

ילבש וכו' - וילך בהם עד מוצאי שבת אחר הבדלה.

וישמח בביאת שבת - וכל המרבה לכבדו, הן בגופו הן בבגדיו הן באכילה ושתיה - הרי זה משובח.

מפני שמצויות - ועוד טעם, מפני שכבתה נרו של עולם, שגרמה מיתה לאדה"ר.

- ומ"מ, טוב שהאיש יתקן הנרות.

נר שבת קודם - ואף על גב דקידוש דאורייתא, מ"מ על היין דרבנן, דמן התורה יוצא בתפלה. ועוד, דהא יכול לקדש על הפת.

וכן אם אין ידו משגת לקנות נר לשבת ונר לחנוכה - נר שבת קודם משום שלום הבית, דאין שלום בבית בלא נר. (ואם אין ידו משגת לקנות יין לקידוש, ולקנות נר מנוכה, ע"ל סימן סרע"ה).

משום שלום הבית - ואם יש לו נר אחד - סגי, ויוציא המותר לקידוש או לנר חנוכה; וגם לחנוכה בנר אחד סגי.

- ואם יש לו נר אחד לשבת, ונר אחד לחנוכה, ויש לו עוד מעט מעות - טוב יותר לקנות עוד נרות לחנוכה, להיות מן המהדרין.
- אשה סומא ג"כ יכולה לברך על נר שבת, דהא נהנית ג"כ מהמאורות.
 - ומיהו, אם יש לה בעל שהוא פקח - הוא יברך.
- ואם אוכלת בשלחן אחד עם אחרים שברכו והדליקו - לא תברך. דהא עיקר הטעם שכולם מברכין, משום שמחה יתירה שיש ע"י ריבוי הנרות, והא ליכא שמחה גבה.

סעיף ד

לא יקדים למהר להדליקו בעוד היום גדול, שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת; וגם לא יאחר. ואם רוצה להדליק נר בעוד היום גדול, ולקבל עליו שבת מיד - רשאי, כי כיון שמקבל עליו שבת מיד, אין זו הקדמה.

לא יקדים - לפי מה דמבואר לקמן בס"י בהג"ה, דהמנהג דאשה כשמדלקת מסתמא מקבלת שבת בזה, א"כ תוכל שפיר להקדים להדליק מזמן פלג המנחה.

- ואם מתנית שאינה מקבלת שבת בזה - אינה יכולה להדליק מפלג המנחה.

בעוד היום גדול - היינו כשהוא זמן הרבה קודם תוספת שבת.

- וזמן תוספת שבת להשו"ע, הוא מעט קודם סוף השקיעה.
 - וכשמדליק זמן הרבה קודם לזה, הוא בכלל לא יקדים. ואפילו אם הוא בתוך שעור ד' מילין המבוארין לעיל.
- ולדעת הגאונים דמתחלת השקיעה הוא זמן בין השמשות, א"כ זמן התוספת הוא זמן מועט קודם לזה.
 - וכשמדליק זמן הרבה קודם לזה, הוא בכלל לא יקדים.
- ומי שפורש עצמו ממלאכה חצי שעה, או עכ"פ שליש שעה קודם השקיעה, אשרי לו, דהוא יוצא בזה ידי כל הראשונים.

לא יאחר - היינו, שהוא מדליק בצמצום בסוף זמן המותר. והטעם, משום דשמא בין כך ובין כך יאחר הזמן.

ולקבל עליו וכו' - היינו שיפרוש עצמו מכל מלאכות האסורות, ואפילו מאותם דברים שהם אסורים מדרבנן.

ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה, שהוא שעה ורביע קודם הלילה.

ולמעלה - אבל קודם פלג המנחה - אין קבלתו קבלה אף בדיעבד.

הלילה - היינו צאת ג' כוכבים.

- ודעת הלבוש והגר"א, דפלג המנחה הוא שעה ורביע קודם השקיעה.
- ולכו"ע, שעה ורביע זו היא שעה זמנית, דהיינו שמתחלק כל יום ליי"ב חלקים לפי שעותיו, בין שהוא ארוך או קצר:
 - א. להשו"ע: מתחלק מעה"ש עד צאת הכוכבים.
 - ב. ולהבוש והגר"א: מזריחת השמש עד השקיעה.

קודם הלילה - למעשה אפשר לסמוך על הב"ח והמ"א, דיכול לקבל עליו שבת שתי שעות קודם הלילה.

הגה: וע"ל סימן רס"ו. ואם היה הנר דלוק מצטוד היום גדול - יכבנו ויחזור וידליקנו ללורך שבת.

מצטוד היום גדול - אפילו אם היה אחר פלג המנחה. ומיירי שהיה דלוק לענין אחר.

אחד וכו' - ויש שמכוונין לעשות נר של שעה, משני נרות קלועים ביחד; זכר למה שאמרו חז"ל: דזכור ושמור בדבור אחד נאמרו. ומנהג הגון הוא.

- אבל אותן האנשים שמדבקין אותן בשעת הדלקה סמוכין זה לזה - שלא כדין עושין; כי לבסוף מתחממות זו מזו, ונוטף השעוה עי"ז, וגם נכפלות ונופלות.
- אסור להדליק נרות של שבת משעוה הבאה מבית תפלתם של א"י. אפילו באופן שמותר להדיוט, כגון שבטלו הא"י - אפ"ה אסור למצוה, משום דמאיס.
- ואם אין לו נר אחר כי אם זה - שרי. ומ"מ, לא יברך על זה.

להוסיף - ויש נוהגין להדליק ז' נרות, כנגד ז' ימי השבוע. ויש נוהגין להדליק עשרה כנגד עשרת הדברות. ואין צריכין להיות כולן על השלחן.

האשה ששכחה פעם אחת להדליק - מדלקת כל ימיה ג' נרות; כי יכולין להוסיף על דבר המכוון נגד דבר אחר, ובלבד שלא יפחוט.

ששכחה וכו' - כתב הפמ"ג: דה"ה אם לא שכחה לגמרי להדליק, רק שחיסרה נר אחד ממנה שהיתה רגילה מתחלה. ולא נהירא, דכל זה הוא רק מנהג, ואין להוסיף עליו.

ג' נרות - מיירי בשהיתה רגילה בשנים.

- ואם היתה רגילה מתחלה בשלושה - צריכה להדליק כל ימיה ד'.
- ואם שכחה כמה פעמים - צריכה להוסיף בכל פעם עוד נר אחד יותר.
 - והכל משום קנס, כדי שתהא זהירה בכבוד שבת.
 - וע"כ אם נאנסה ולא הדליקה, כגון שהיתה בבית האסורים וכיוצא בזה - א"צ להוסיף.
- באשה עניה - יש להקל בששכחה, שתוסיף כל ימיה מעט שמן בנר.
- ואם היא מדלקת נרות - תדליק תמיד נר אחד מעט יותר ארוך מבתחלה.

דבר המכוון - ר"ל, ששתי נרות מכוונים כנגד זכור ושמור.

סעיף ב

▪ **אחד האנשים ואחד הנשים - חייבים להיות בבתיהם נר דלוק בשבת.**

▪ **אפילו אין לו מה יאכל - שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר, שזה בכלל עונג שבת הוא.**

אין לו וכו' - אין הכונה דאין לו כלל מה יאכל, דבזה מוטב שיחזור על הפתחים כדי לקנות לחם לשבת, דיקיים בזה מצות קידוש, וגם עיקר סעודת שבת. אלא הכונה, שאין לו לאכול משל עצמו, שהוא מתפרנס מקופת הצדקה, ולא נתנו לו הגבאים עבור נר. אפ"ה - צריך להשתדל להשיג ג"כ נר לשבת, ושואל על הפתחים, או מוכר כסותו, ולוקח שמן להדליק הנר.

- ומי שאין לו כלל מה יאכל, וצריך לשאול על הפתחים, וכן מי שיש לו מעות מצומצמין - מצות לחם לסעודת שבת קודם לכל. דהיינו, לחם לבי' סעודת כדי שביעה שלו, שלא יהא רעב, ולסעודה שלישית קצת יותר מכביצה - הוא קודם לנר שבת. ונר לשבת - קודם לשאר מאכלים. [ואפשר שנת שבת קודם לסעודה שלישית, אפ"ל לפת].

- דאף דשאר מאכלים ובשר הוא ג"כ בכלל עונג שבת, מ"מ נר עדיף יותר משום שלום בית, וכדלקמן.
- ומיהו משום נר - די נר אחד לחוד, והשאר יוציא על מאכלי שבת; כדאמרין בגמרא: דאפילו עני - צריך לעשות דבר מועט לכבוד שבת.

על הפתחים וכו' - דהוא עיקר עונג סעודת שבת. ומיהו, אין צריך לזה רק בשביל נר אחד.

סעיף ג

▪ **הנשים מזהרות בו יותר, מפני שמצויות בבית, ועוסקות בצרכי הבית.**

▪ **אם אין ידו משגת לקנות נר לשבת ולקידוש היום - נר שבת קודם.**

הנשים מזהרות - ואפילו אם ירצה הבעל להדליק בעצמו - האשה קודמת; אם לא שיש הרבה נרות - יכול הוא ג"כ להדליק.

- וכשהיא יולדת - בשבת ראשונה מדליק הבעל ומברך.
- ובימי נדות - האשה מברכת בעצמה.

אחר ההדלקה - ס"ל, דאם תברך, הוי כאלו קבלה לשבת בפירוש, ושוב אסורה להדליק.

- וא"כ, ביום טוב דלא שייך זה - לכ"ע תברך ואח"כ תדליק.
- ודעת המ"א, דלא פלוג. אבל הרבה אחרונים ס"ל כמ"ש מתחלה.

אחר ההדלקה - ואשה שמתנית שאינה מקבלת שבת בהדלקה, או איש דקי"ל לקמן דאין צריך להתנות:

- א. י"א: אפ"ה ידליקו ויפרסו ידיהם, ואח"כ יברכו, משום דלא פלוג.
- ב. וי"א: דבזה יברכו, ואח"כ ידליקו.

סעיף ה

כשידליק, יברך: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של שבת'; אחד האיש ואחד האשה.

סעיף ו

בחורים ההולכים ללמוד חוץ לביתם - צריכים להדליק נר שבת בחדרם, ולברך עליו. אבל מי שהוא אצל אשתו - א"צ להדליק בחדרו ולברך עליו, לפי שאשתו מברכת בשבילו.

- בחורים - היינו שיש להם נשים, אלא שהולכין חוץ לביתם.
- ואף שאשתו מדלקת בביתו - אינו נפטר בברכת אשתו, כיון שיש לו חדר מיוחד במקום שמתארח שם.
- וכ"ש אם אינו נשוי - דמחויב להדליק.

בחדרם - אפילו החדר מיוחד רק ללון שם, ואוכלים בבית אחר.

ולברך עליו - דהדלקת נר חובה משום שלום בית, שלא יכשל בעץ או באבן.

- וצריך להיות הנרות ארוכים, שידלקו עד שיבואו לביתם בלילה. ובלאו הכי הוי ברכה לבטלה.
- ועל הירידים שמתאכסנים הרבה בעלי בתים בחדר אחד, ואין הבעה"ב עממהם בחדרם - חל עליהם חובת הדלקה בברכה, אפילו אם נשיהם מדליקין בביתם.
- ע"כ ישתתפו כולם, וידליק אחד ויברך, ויכוין להוציא כולם בברכתו; וגם הם יכוונו לצאת בברכתו.
- ואם הבעה"ב ג"כ עממהם בחדרם - אין צריך להשתתף עמו בפריטי, כיון שנשיהם מדליקים בביתם, וכדלקמן בס"ז.

אין צריך וכו' ולברך עליו - אבל להדליק - צריך, אפילו אינו אוכל שם, כדי שלא יכשל בעץ או באבן.

סעיף ז

אורח שאין לו חדר מיוחד, וגם אין מדליקין עליו בביתו - צריך להשתתף בפרוטה.

שאין לו חדר מיוחד - הא אם היה לו חדר מיוחד - צריך להדליק ולברך, אפילו אם מדליקין עליו בביתו.

להשתתף - ובריש סימן תרע"ז הביא המג"א, דגם הבחורים צריכין להשתתף. ומסיק שם, דאפשר דהיינו דוקא כשאוכל בפ"ע, אבל אם סמוך על שלחן בעה"ב, הרי הוא בכלל ב"ב.

בפרוטה - וה"ה, אם הבעה"ב מקנה לו חלק בנר שלו במתנה.

סעיף ח

ב' או ג' בעלי בתים אוכלים במקום א':
 א. י"א: שכל אחד מברך על מנורה שלו.
 ב. ויש מגמגם בדבר.
 (א) ונכון ליזהר בספק ברכות, ולא יברך אלא אחד.
 (ב) הגה: אצל אלו אין נוהגין כן.

שכל אחד מברך - דכל מה דמיתוסף אורה, יש בה שלום בית ושמחה יתירה להנאת אורה בכל זווית וזווית.

ויש מגמגם - טעמם, דבלא"ה יש שם אורה מרובה מנרות שהדליק הראשון.

אין נוהגין וכו' - אלא כדעה הראשונה.

- א. ומ"מ, לא יברכו שנים במנורה אחת שיש לה קנים הרבה.
- ב. ויש מקילין גם בזה.

אבל אם הדליק לצורך שבת, אף שלא קבל עליו שבת בהדלקתו, מ"מ אין צריך לכבותו.

- אף דלכתחלה לא היה לו להדליק כ"כ מוקדם, שאינו ניכר שמדליקין לצורך שבת, מ"מ בדיעבד שפיר דמי.
- וכל זה כשהיה ההדלקה אחר פלג המנחה. אבל אם הדליק קודם פלג המנחה לצורך שבת, אפילו אם קבל עליו שבת מאותו הזמן - אין הדלקתו מועילה כלום, אף דיעבד; וצריך לכבות ולחזור ולהדליק ולברך.

כשידליק - י"א: כשיש חופה בע"ש, ומאחרין בה עד אחר שקיעת החמה. והאשה אינה רוצה לקבל שבת לפני החופה, פן תצטרך לעשות עוד איזה דבר האסור בשבת:

- (א) ע"כ תדליק הנר בלא ברכה קודם החופה. ואח"כ בחשיכה תפרוס ידיה על הנרות ותברך.
- (ב) או כשהוא עדיין בין השמשות אחר החופה - תאמר לא"י להדליק, דלא גזרו על שבות בין השמשות לצורך מצוה, והיא תברך.

ותמנהו האחרונים ע"ז:

- (א) דלא שייך ברכה בדלוקה ועומדת, ובפרט דעתה הוא זמן איסור להדליק, ואיך תאמר וצונו להדליק.
- (ב) ועל אידך תקנה דתאמר לא"י להדליק ג"כ קשה, הא אין שליחות לא"י, וא"כ היא אינה מדלקת ואיך תברך. ואפילו ישראל המצוה לחבריו להדליק ג"כ דעת הדה"ח, דהמצוה לא יברך רק המדליק; כ"ש בזה דהאשה לא תברך.
- ומסקי האחרונים עצה אחרת לזה, דהיינו לפי מה דקיי"ל, דיכולה לברך ולהתנות עכ"פ במקום הצורך, שאינה מקבלת שבת בהדלקה, ה"נ בעניינה הוי לצורך, ותדליק ותברך קודם שהולכת לחופה, ותתנה.
- וה"ה נמי באשה שחל ליל טבילתה בע"ש - תדליק ותברך קודם הליכתה לבית הטבילה, ותתנה שאינה מקבלת שבת עד אחר רחיצה וחפיפה.
- ואף דאליה רבה מגמגם שם קצת בזה, דאפשר דהוא בכלל לא יקדים; מכל מקום לפי מה שהסכימו הפוסקים, דהנוהגים לקבל שבת ב' שעות קודם צאת הכוכבים יפה הם נוהגים - שוב אין חשש בזה.

כשידליק יברך - ואם נסתפקה אם ברכה או לא - אין צריכה לברך, דספק ברכות להקל. ועוד, דסרכא נקטא ואתיא.

- ואם ידעה בוודאי שלא ברכה - יש להקל לברך, כל זמן שהוא שעת היתר להדליק.

להדליק נר - ואפילו כשמדליק כמה נרות - טוב יותר שיאמר נר, כי עיקר החיוב הוא נר אחד.

גם ביום טוב צריך לברך: להדליק נר של יום טוב. וביום הכפורים בלא שבת, יש מי שאומר שלא יברך. וע"ל סימן תר"י.

גם ביום טוב וכו' - ואין צריך לברך זמן על ההדלקה.

- מיהו במקום שנהגו - אין למחות בידן.

נר של יום טוב - ואם חל יום טוב בשבת - אומר: 'של שבת ושל יום טוב'.

וע"ל סימן תר"י - דמביא שם המחבר דעת הפוסק, המצריך לברך. דסבירא ליה, דגם יוה"כ, אף שאין בו אכילה ושתיה, ואין שייך עליו מצות עונג, אפילו הכי שייך בו חיוב הדלקה משום שלום בית.

- ועד יש לומר, דכונת המחבר להורות טעם על מה דס"ל שאין לברך. כי כתב שם: דמקום שנהגו להדליק - מדליקין, ומקום שלא נהגו להדליק - אין מדליקין. ע"כ אף דמנהגו הוא להדליק - אפ"ה אין לברך, דאמנהגא לא מברכין.

הגה:

- א. יש מי שאומר: שמצרכין קודם ההדלקה.
- ב. ויש מי שאומר: שמצרכין אחר ההדלקה.
- וכדי שיהא עובר לנשייתו - לא יהנה ממנה עד לאחר הכרעה. ומשימין היד לפני הנר אחר הדלקה, ומצרכין, ואח"כ מסלקין היד. וזה מקרי עובר לנשייתו, וכן המנהג.

קודם ההדלקה - כשאר כל המצות, שמברכין עליהן עובר לעשייתן.

- אבל באורח, אם יש לו חדר מיוחד לעצמו, אפילו אינו אוכל שם - מדליק שם נר ומברך עליו, וכנ"ל בסעיף ו'.

ולריך להניח הנרות במקום שמדליקין; לא להדליק במקום זה ולהניח במקום אחר.

ולריך וכו' - היינו, אפילו אם יתנה בפירוש שאינו מקבל שבת עד שיהיו הנרות על מקומם. דאם לא כן, בלאו הכי אסור.

לא וכו' - היינו, שאסור להדליק במקום שאין משתמשין בו, ולהניח הנר במקום שמשתמשין בו, משום דקיי"ל: הדלקה עושה מצוה. וכיון שהדליק במקום שאין משתמשין בו, שאינו מקום חיובא - לא מהני הדלקתו כלום, אף שמניח אה"כ במקום חיובא.

- וצריך לכבות ולחזור ולהדליק.
- א. אבל אם הדליק בבית במקום שמשתמשין בו - מותר לטלטלם אה"כ ולהניח במקום אחר, דכל הבית הוא מקומם.
- ב. והלבוש מחמיר אף בזה.
- ובמקום הצורך יש להקל.
- ונשים שמדליקין בסוכה בחג, ומטלטלין לתוך הבית - לא יפה הן עושין.

סעיף יא

אף על פי שלא התפללו הקהל עדיין, אם קדם היחיד והתפלל של שבת מבע"י - חל עליו קבלת שבת, ואסור בעשיית מלאכה; ואפילו אם אומר שאינו רוצה לקבל שבת.

מבע"י - היינו מפלג המנחה ולמעלה.

ואפילו וכו' - ואף דבהדלקה יש אומרים דמהני תנאי, וכדלעיל בס"י, בתפלה שאני, כיון שהזכיר בה קדושת שבת.

סעיף יב

אם רוב הקהל קבלו עליהם שבת - המיעוט נמשכים אחריהם על כרחם.

אם רוב הקהל - ואם רוב הקהל לא היו בבה"כ"נ בשעת קבלת שבת - אין נמשכין אחר המיעוט.

- וכן בעיר שיש בה בתי כנסיות הרבה - אין אחת נמשכת אחר חברתה; ואפילו אם באחת מהן מתפללים רוב הקהל.
- אבל אם עושה מנין בביתו, אפי" מנין קבוע - בטל אצל הרוב.

סעיף יג

אדם שבא לעיר בערב שבת, וכבר קבלו אנשי העיר עליהם שבת, אף על פי שעדיין היום גדול, אם היו עליו מעות או שום חפץ - מניחו ליפול.

מניחו ליפול - פי', שהולך לחדר ומניחו ליפול שם להצניעו.

סעיף יד

אם ביום המעונן טעו צבור וחשבו שחשיכה, והדליקו נרות והתפללו תפלת ערבית של שבת, ואח"כ נתפזרו העבים וזרחה חמה - אינם צריכים לחזור ולהתפלל ערבית, אם כשהתפללו היה מפלג המנחה ולמעלה.

ואם יחיד הוא שטעה בכך - צריך הוא לחזור ולהתפלל תפלת ערבית.

- א. ולענין עשיית מלאכה - בין ציבור בין יחיד מותרים, דקבלת שבת היתה בטעות.
- ב. וי"א: שאותם שהדליקו נרות - אסורים בעשיית מלאכה, ושאר אנשי הבית - מותרין.

אינם צריכים - דלא מטרחינן צבורא, אף שבטעות היתה.

- ואיירי בכל גווי, דהיינו אפילו התפללו באותו היום מנחה אחר פלג המנחה, אף דהוי תרתיה דסתי - לא מטרחינן צבורא משום זה.

- ויש לסמוך ע"ז בנשים עניות, שאין להם כ"א מנורה אחת.

כן - ואם יש לאחד מהן חדר המיוחד לו, אף על פי שאינו אוכל שם, ואינו משתמש שם שום צורך אכילה - לכ"ע יכול לברך שם, וכנ"ל בסעיף ו'.

סעיף ט

המדליקין בזויות הבית ואוכלים בחצר, אם אין הנרות ארוכות שדולקות עד הלילה - הוי ברכה לבטלה.

ואוכלים וכו' - ואין מותר לאכול בחצר, רק דוקא במצטער הרבה בביתו משום זבובים וכיוצא. הא לאו הכי - צריך לאכול דוקא במקום נר.

בחצר - משמע, דאם אוכל בבית אף שאין דולקת עד הלילה - סגי, ולא הוי ברכה לבטלה; שאף שעדיין יום, יש לו הנאה ושמחה בשעת אכילה מן הנרות.

- ומצוה מן המובחר - שיעשה נרות ארוכות שיהיו דולקות עד הלילה, אף שרוצה לאכול מבעוד יום.

הוי ברכה לבטלה - שכיון שאינו יכול לעשות שום תשמיש אצלן כשחזור אח"כ לביתו בלילה שלא יכשל בעץ ואבן, לית ביה משום שלום בית.

- ואם בבית שהדליק היה קצת חשך, ומשתמש שם שום דבר לאור הנרות לצורך סעודה - ליכא איסורא; אף שאין דולקת עד הלילה, ואף שאוכל בחצר.

סעיף י

- א. לבעל הלכות גדולות: כיון שהדליק נר של שבת - חל עליו שבת ונאסר במלאכה. ועל פי זה נוהגות קצת נשים, שאחר שברכו והדליקו הנרות, משליכות לארץ הפתילה שבידן שהדליקו בה, ואין מכבות אותה.
- (א) וי"א: שאם מתנה קודם שהדליקה שאינה מקבלת שבת עד שיאמר החזן ברכו - מועיל.
- (ב) וי"א: שאינו מועיל לה.

- ב. ויש חולקים על בעל הלכות גדולות ואומרים: שאין קבלת שבת תלוי בהדלקת הנר, אלא בתפלת ערבית:
- (א) שכיון שאמר החזן: ברכו - הכל פורשין ממלאכתם.
- (ב) ולדידן: כיון שהתחילו מזמור שיר ליום השבת - הוי כברכו לדידהו.

הגה: והמנהג: שאושה אשה המדלקה - מקבלת שבת כהדלקה, אס לא שסתנה סתלה. ואפי' תנאי כלל - סגי; אבל שאר בני הבית - מותרין במלאכה עד זכוכו.

והמנהג וכו' - ואם האיש מדליק, אפילו כשהוא מברך על הדלקתו, וכדלעיל בסעיף ו' - ליכא מנהגא, ומותר במלאכה.

- ומ"מ טוב להתנות.

מקבלת שבת - ותתפלל מנחה תחלה, דהואיל דכבר קבלה שבת, שוב א"א להתפלל תפלה של חול.

- ובשאיין שהות לזה - יותר טוב שתתפלל ערבית שתיים, וכדלקמן בסעיף ט"ו, מלכנוס ח"ו בספק חלול שבת.

סתנה סתלה - ואין להתנות כ"א לצורך, מאחר שיש חולקין וסוברין דלא מהני תנאי, וכנ"ל.

ועיקר הדלקה תלוייה בנרות שמדליקין על השלחן, אבל לא בשאר הנרות שזככית.

ועיקר הדלקה וכו' - היינו, דיברך עליהן ולא על שאר הנרות. לפי שעיקר המצוה לכתחלה הן הנרות שאוכלין לאורן, וראוי שתהא הברכה עליהן.

- ואפילו על נר אחד - סגי.
- מיהו, אם יש הרבה נשים, ואין לכל אחת שלחן בפני עצמה - יכולה לברך על הנרות שעומדים בבית בשאר מקומות, כגון על הנרות שדולקין על המנורה התלויה באמצע הבית, וכה"ג. דכללא נקטינן: דבכל מקום שמדליק כדי לעשות שם איזה תשמיש, איכא משום שלום בית, וראוי לברך.

הנרות שזככית - היינו בעה"ב שיכול להדליק על השלחן, ולברך עליו.

שתיים - היינו מתחלה לשם שבת, ואח"כ שניה לתשלומי מנחה.
 • ואם הפך - אפשר דיצא, הואיל ועדיין יום הוא, וזמן מנחה.

סעיף טז

אם בא לבהכ"נ סמוך לקבלת הצבור שבת - מתחיל להתפלל מנחה.
ואף על פי שבעודו מתפלל יקבלו הצבור שבת, אין בכך כלום, הואיל והתחיל בהיתר.

מתחיל להתפלל - ולא ימתין עד שיענה ברכו, דאם יענה - שוב לא יוכל להתפלל אח"כ מנחה.

הואיל והתחיל בהיתר - ואף על פי שיודע שלא יוכל לגמור אפילו חצי התפלה קודם ברכו, מ"מ מקרי התחיל בהיתר; לפי שאיסור זה שלא להתפלל תפלה של חול אצל המתפללים של שבת, אינו אלא חומרא בעלמא.
 • ומ"מ, טוב יותר באופן זה שיצא חוץ לבית הכנסת, ויתפלל שם.

סעיף יז

י"א: שמי שקבל עליו שבת קודם שחשכה - מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה.
הגה: ומותר ליהנות מאוהב המלאכה בשבת.
 • **וכ"כ כמולאי שבת, מי שמאחר להספיל כמולאי שבת, או שמשיך סעודתו בלילה - מותר לומר לחבירו ישראל שכבר הספיל והכדיל, לעשות לו מלאכה, להדליק לו נרות ולכשול לו.**
 • **ומותר ליהנות ולאכול ממלאכתו, כן נ"ל.**

מותר לומר - דכיון שלחבירו מותר, אין איסור אמירה שייך בזה.

• **וסעיף זה איירי כשיש שהות הרבה עד בה"ש.** דאם הוא סמוך לבין השמשות, בודאי קבלו רוב אנשי העיר שבת, והמיעוט נגרר אחריהן בע"כ, וכדלעיל בסי"ב, ולא שייך דין זה.
 • **כשמגיע סמוך לבין השמשות, אל ימתינו מלומר מזמור שיר ליום השבת** [או שאר מאמרים הנהוגים לומר בשביל קבלת שבת], בשביל איזה אנשים העוסקים בביתם בעניניהם, ומשהין לבוא לבית הכנסת.

וכ"כ כמולאי שבת - פי', דהא בע"כ כבר קבל שבת, וא"א לחזור בו, ואפ"ה שרי. וכ"ש במוצאי שבת, דכל שעה ושעה אם רוצה מתפלל ומבדיל, מכ"ש דמותר לומר.

הספיל והכדיל - היינו שהבדיל בתפלה, דבזה מותר לעשות מלאכה, אף שלא הבדיל על הכוס.

ומותר ליהנות - והלבוש אוסר, אלא א"כ בירך והסיח דעתו מהשבת.

• והאחרונים הסכימו עם השו"ע.
 • ואם אמר המבדיל בין קודש לחול באמצע סעודתו - לכו"ע שרי, דאפילו הוא בעצמו - מותר אז במלאכה.
 • אך צ"ע אם יכול אח"כ לומר רצה בברכת המזון, כיון שעשהו מתחלה לחול.
 • במוצאי שבת - אין היחיד נגרר אחר הרוב. אף על פי שכולם לא התפללו ולא הבדילו - יכול הוא להבדיל ולעשות מלאכה משיגיע הזמן.

סימן רסד

דיני הפתילה והשמן, ובו י' סעיפים.

סעיף א

אין עושין פתילה לנר של שבת, בין נר שעל השלחן בין כל נר שמדליק בבית, מדבר שהאור אינו נאחז בו, אלא נסרך סביביו, והשלהבת קופצת, כגון: צמר ושער, וכיוצא בהם; אלא מדבר שהאור נתלה בו, כגון: פשתה נפוצה, ובגד שש, וצמר גפן וקנבוס, וכיוצא בהן.

לנר של שבת - אבל ליו"ט - מותר בכל הפתילות והשמנים, חוץ משמן שרפה. ולכאורה בעטרן - גם ביום טוב אין מדליקין, לפי מה דק"ל דחובה היא, וא"כ שמא יניחנו ויצא. ולענין צרי - יש ספק.

מפגל המנחה ולמעלה - דקודם פג המנחה - אפילו צבור נמי מחזירין, דלא זמן תפלת ערבית היא כלל.

צריך הוא וכו' - כיון שבטעות התפלל, שסבר שכבר חשכה.

• היינו, אפילו התפלל אז מנחה קודם פג המנחה.
 • ואף על גב דבכל ע"ש - מותר באופן זה להתפלל ערבית קודם הלילה, אפ"ה כיון שהוא נוהג תמיד כרבנן דר' יהודה, ובטעות התפלל היום, שסבר שכבר חשכה - לכך צריך לחזור ולהתפלל.
 • וה"ה בחול - נמי דינא הכי, כיון שהוא נוהג תמיד להתפלל מעריב בזמנו כרבנן, והיום בטעות התפלל.

שאותם שהדליקו - אף אם לא התפללו.

• אבל בלא הדלקה, אף שהתפללו תפלת שבת, כיון שבטעות היתה - לא שמה קבלה.
 • **וטעם הי"א, דסבירא להו דקבלה שהיא ע"י הדלקה** - עדיפא, דאית בה מעשה.
 • ולפי זה, אם היו מקבלין על עצמן שבת ע"י אמירה, דהיינו ע"י מזמור שיר ליום השבת, והיתה בטעות, שאח"כ נתפזרו העבים וזרחה החמה - היו מותרים לכ"ע במלאכה.
 • אבל לפי הגר"א, נראה דגם זה אסור להי"א. וקבלה ע"י מזמור שיר או סתם קבלה בע"פ - דינו כמו בהדלקה.
 • וכמה מגדולי הפוסקים ס"ל, דקבלת צבור בטעות, אפילו רק ע"י תפלה - שמה קבלה.
 • רק שבזה אין המיעוט נמשכין אחר הרוב, כיון שבטעות היתה הקבלה.
 • ואין להקל נגד אלו הפוסקים.
 • ובמקום הדחק - יש לסמוך על דעה קמייתא שבשו"ע.

אסורים וכו' -

א. י"א: דוקא בצבור, אבל יחיד שהדליק נרות בטעות - לא חשיב קבלה כלל.
ב. ויש מחמירין בהדלקה אף ביחיד.
 • וכל זה דוקא לאחר פג המנחה.

י"א: שאותו נר שהודלק לשם שבת - אסור ליגע בו, ולהוסיף בו שמן. ואפ"י אם כבה - אסור לטלטלו.

ליגע בו וכו' - היינו אפילו אחר, שלא הדליק עדיין ולא קבל שבת.

• והטעם, דס"ל, דקבלת צבור בטעות - שמה קבלה; וא"כ, הוקצה הנר למצותו. וכיון שהוקצה לבעלים - הוקצה לכל.
 • וגם אסור ליגע בו, דחיישינן שמא ישתמש בו. ולצורך מצוה - יש להקל.
 • ובש"ע הגר"ז מתמיה מאד על איסור הנגיעה.
 • ומי שהדליק נר שבת בעוד היום גדול, והתנה שלא לקבל שבת, אפ"ה הוקצה הנר למצותו, ואסור להשתמש בו תשמיש חול.
 • ואפילו אחרים אסורים, דמוקצה לבעלים - אסור לכל.

סעיף טו

• **מי ששהה להתפלל מנחה בע"ש, עד שקבלו הקהל שבת - לא יתפלל מנחה באותה בית הכנסת. אלא ילך חוץ לאותו בית הכנסת, ויתפלל תפלה של חול.**
 • **והוא שלא קבל שבת עמהם.**
 • **אבל אם ענה וקבל שבת עמהם - אינו יכול להתפלל תפלת חול, אלא יתפלל ערבית שתיים.**

שקבלו וכו' - היינו באמירת ברכו או במזמור שיר ליום השבת, כל מקום לפי מנהגו.

לא יתפלל וכו' - היינו אפילו עוד היום גדול.

• ומשום שאחרי שהקהל קדשו היום - לא יעשונו חול אצלם.

של חול - דיחיד נגרר אחר הרוב רק לענין מלאכה, כבסעיף י"ב. אבל לענין תפלה, כל שלא ענה עמהם ברכו - מתפלל תפלה של חול חוץ לבית הכנסת.

אבל אם ענה - היינו שענה ברכו, ועשהו בעצמו קודש בעניית ברכו, ואיך יעשנה אח"כ חול. ומשום הכי לית ליה תקנתא.

ואם נתכוין להקשות וכו' מותר - וכשיש בדבר שמדליקין בו מיעוט, והרוב הוא דבר שאין מדליקין בו, וא"כ אין נמשך אחר הפתילה, אז אפילו בלהקשות - אין להקל, דשמא יטה.

ל"ג גמי או קש - כתב המ"א: דגמי או קש, כיון דלא חזי לפתילה בעינייהו, ליכא למגרו שמא ידלק בו בעיניה, ע"כ אפילו נתכוין להעבות הפתילה - שרי.
 ■ ומדברי רבינו ירוחם משמע, דאסור בזה לדעת רש"י. ובספר תו"ש ג"כ מפקפק בזה לדעת הרמב"ם.

הנה: נוסחין גרגיר של מלח, וגרים של פול ע"פ הנר בע"ש, כדי שיהא דולק יפה כשכח.

של מלח - לפי שהמלח צולל את השמן שתמשך אחר הפתילה.

של פול - כדי להניח הפתילה עליו. וטעם העושה כן, כדי שיהא שוהה ודולק.

סעיף ג

אין מדליקין נר לשבת, אלא משמן הנמשך אחר הפתילה.
 ■ ולפיכך אין מדליקין בזפת, ולא בשעווה, ולא בשמן העשוי מצמר גפן, ולא באליה, ולא בחלב.

זפת וכו' - היינו שיניחם בנר, ויתן הפתילה בתוכם, כמו שעושים בשמן. אבל נרות כעין שלנו, מבואר בס"ז דשרי.

אין מדליקין בשמרי שמן, דהוא עב, ואינו נמשך היטב אחר הפתילה.

ולא בחלב - ושומן הבהמה, הוא ג"כ בכלל חלב לענין זה.

- ולענין חמאה יש לעיין. אך לפי מה שידוע דדרך להתיך החמאה והשומן קודם שמדליקין בהן, יש עצה לזה; דהיינו, שיתן לתוכם מעט משמנים הכשרים, ומהני בודאי, וכדלקמן בס"ה.
- אך מ"מ, לכתחלה טוב ליהזר מלהדליק בהן, אם יש לו שמנים אחרים. כי לפעמים נשאר בנר שומן, ונותן חמאה ומבשלן, ועובר על איסור בישול בשר וחלב, וגם על איסור הנאה; אם לא בשומן עוף, דקי"ל, דאין בו משום בישול והנאה.

וכן אין מדליקין בעטרן מפני שריחו רע, ויניחנו ויצא; ולא בצרי מפני שריחו נודף, שמא יסתפק ממנו, ונמצא מתחייב משום מכבה.

בעטרן - היינו, לאחר שיוצא הזפת מן העץ, זב ממנו ע"י האור פסולת צלול כשמן, ונקרא עטרן, והוא נמשך אחר הפתילה. אלא מתוך שריחו רע ביותר, לפיכך גזרו בו שמא יניחנו ויצא.

- אבל נפט והוא מין שמן שריחו רע, אך אינו כמו עיטרן, לא גזרו בו.
- לבד בנפט לבן אסרו חז"ל להדליק בו אפילו בחול, מפני שהוא עף ומבעיר את הבית.
- ונמצא לפ"ז שהשמנים שלנו, שדרך העולם להדליק בו (שקורין גאוז), שריחו רע במקצת - מדליקין בהם בשבת. אך דבעת הכביה ריחו רע ביותר, אעפ"כ אין לחוש לזה, דשם לא שייך שמא יניחנו ויצא. וכן איתא להדיא בירושלמי, לענין קרבי דגים.

ויניחנו ויצא - וחובה לאכול בשבת אצל הנר.

בצרי - הוא שמן אפרסמון, וריחו טוב מאד.

ולא בצרי וכו' - ובזה, אפילו יש לו נרות אחרות בלתו - אסור.

יסתפק ממנו - ויש עוד טעם אחר בש"ס, מפני שהוא עף ונדבק בכותלי הבית, ומבעיר את הבית, ואדם בהול על ממנו ויבוא לכבות.

- ומהאי טעמא - לא יסתום התנור בעצים, שלא יבוא לידי חילול שבת עי"ז.

סעיף ד

אפי' נתן מעט שמן זית בשמנים אלו שאינם נמשכים, ואז נמשכין, אין מדליקין בהם.

מעט וכו' - אבל אם היה רובו משמנים הכשרים ומיעוט מהפסולים - בטל ברוב ומותר.

מעט שמן זית - לאו דוקא שמן זית, דה"ה ע"י משהו שאר שמנים ג"כ נמשך אחר הפתילה, וכדלקמן בס"ה, אלא לרבותא נקטיה.

מדבר וכו' - הטעם בפסול פתילות ושמנים, לפי שאין מאירין יפה, וחיישינן שמא יטה הכלי שיבוא השמן שבתוכו אל הפתילה, כדי שידלק יפה, וחייב משום מבעיר.

מדבר שהאור וכו' - הש"ע איירי בנר של פמוט [שקורין לאמפ]. אבל באמת ה"ה בנר של שעווה וחלב שאנו עושים - ג"כ אין עושים בהן הפתילות הפסולות.

והשלחבת קופצת - וחיישינן שמא יטה. ע"כ אפילו אין לו פתילות ושמנים אחרים כ"א אלו הפסולים, ועי"ז יבטל מצות הדלקה - אסור מטעם זה; לבד עיטרן דטעם איסורו הוא רק משום שמא יניחנו ויצא, אין להניח הודאי מפני הספק.

וקנבוס - ונכון להחמיר לכתחלה בקנבוס, אם אפשר באחר.

הנה: ואם הדליק בדברים האסורים - אסור להשתמש לאורו.
וי"א: דאם יש נר אחד מדברים המותרים - מותר להשתמש לאור האחרים.

האסורים - בין פסול פתילות, ובין שמנים.

אסור להשתמש אפי' תשמיש שאין צריך עיון, דשמא יטה. דאלו בדבר שצריך עיון - אסור לעשות בשבת לאור הנר, אפילו בנר יפה.
 ואפילו ביש אחר עמו שרואה אותו - אפילו הכי אסור, דא"א ליהזר שלא יטה.

אסור להשתמש - הטעם, כיון דכל איסור הדלקה הוא מפני שמא יטה, א"כ גם עתה לענין להשתמש שייך שמא יטה.

- ולכאורה בחלב מהותך, דבאמת הוא נמשך אחר הפתילה, רק אסרוהו אטו שאינו מהותך - יש לעיין לענין דיעבד.

מותר להשתמש -

- א. אפילו אם הנרות הפסולים עומדות בחדר אחר. דכיון שיש במקום אחד נר כשר, יזכור ולא יטה גם במקומות אחרים.
- ב. וי"א: שכונת הרמ"א היינו דוקא באותו חדר עצמו. וכן סובר הגר"א והקרוב נתנאל.

וכן דבר שאפשר בלא נר - מותר לעשות אפילו אלל נרום האחרים.
ולאורך שבת - יש להקל דיעבד.

בלא נר - כגון לשכב בחדר, או למשוך יין מן המרתף, והיינו דרך כלי שקורים הא"ן או ליבע"ר בלשון אשכנז; אבל לא דרך ברזא, שלזה צריך נר.

מותר לעשות -

- א. הא"ר פירש: דוקא כשיש עכ"פ נר אחד כשר בבית, שע"ז מותר אפילו בחדר אחר.
- ב. אבל שארי אחרונים פירשו: דאפילו אין נר כשר כלל - מותר להי"א הזה.
 - ולשון אצל נרות האחרים, דחוק קצת לפי זה.

דיעבד - ואם יש נר אחד כשר, ועומד אצלו נר פסול - מותר להשתמש אפילו שלא לצורך שבת, שהרי אף אם לא היה שם אלא נר הכשר בלבד היה יכול להשתמש שם, ומה מפסידו אור נר הפסול. [נהג"א מחמיר כזוה שלא לצורך שבת].

- והיינו דוקא לענין להשתמש כשכבר הדליק, ומטעם דכיון דיש לו נר כשר שמדליק יפה, תו לא אתי להטות. אבל אין להקל מטעם זה להדליק לכתחלה נר כשר עם פסול.

סעיף ה

כרך דבר שמדליקין בו על דבר שאין מדליקין בו:

- אם נתכוין להעבות (פי' לעשותה עבה) הפתילה, כדי להוסיף אורה - אסור.
- ואם נתכוין להקשות הפתילה, כדי שתהא עומדת ולא תשלשל למטה - מותר.
- ומטעם זה - מותר לכרוך דבר שמדליקין בו על גבי גמי או קש, כדי ליתן הפתילה בעששית.

אסור - אף דעתה ע"י הכריכה האור נאחז ומאיר יפה, ולא אתי להטות - אפילו הכי אסור, גזירה שמא ידליק בו לבדו.

מותר - אפילו מדליק שניהם יחד, דכיון שאין מכוין לפתילה להדליקו - לא גזרו בו.

אין מדליקין - דגרינן דילמא אתי לאדלוקי בעינייהו.

ומ"מ נהגו - ואף בנר הכרוך כעין שלנו עושין כן.

- וזה יעשה האיש מתחלה. ויהיה תועלת, שלא תשהה האשה בהדלקתה בהגיע זמנה.

סעיף ה

- חלב מהותך וקרבי דגים - אין מדליקין בהם.
- ואם נתן בהם מעט מאחת משמנים שמדליקין בהם - מותר להדליק בהם.

סעיף י

אין מדליקין בסמרטוטין, אפי' מחורכין.

בסמרטוטין - היינו בלאי בגדי פשתן הגסים; ומטעם שאין האור נאחז יפה בהן.

- אין מדליקין על השלחן בנר חרס ישן, דמאיס, אא"כ הסיקו באור.
- ואם הוא של זכוכית, או של חרס מצופה - שרי, שאינו מאוס כ"כ.
- ובאיש עני שאין לו - מוטב שידליק בנר חרס, ממה שיתבטל מנר שבת. שהוא חובה.

סימן רסה

דין כלים הנתנים תחת הנר, ובו ד' סעיפים.

סעיף א

אין נותנין כלי מנוקב מלא שמן ע"פ הנר, כדי שיהא נוטף בתוכו; גזירה שמא יסתפק ממנו, ויתחייב משום מכבה. ואם חברו לו בסיד או בחרסית - מותר; דכיון שהוא כלי אחד, בדיל מיניה משום איסור שבת.

ממנו - דכיון שהוא בכלי אחר שאין הנר בתוכו, לא בדיל מיניה. וכיון שהקצהו לנר המסתפק - חייב משום מכבה.

ויתחייב וכו' - ואפילו להפוסקים שסוברין דעל סתם כיבוי - אין בו חיוב חטאת, רק איסורא בעלמא, מלבד כשהוא מכבה כשצריך להפחמים; אפילו הכי גזרו ביה רבנן הך גזירה.

סעיף ב

לא ימלא קערה שמן ויתננה בצד הנר, ויתן ראש הפתילה בתוכה בשביל שתהא שואבת, גזירה שמא יסתפק ממנו.

ראש הפתילה - ר"ל קצה השני מהפתילה שאינו דולק, יתן בהקערה לשאוב השמן. וסד"א, כיון דהפתילה מונחת גם בקערה יהיה בדיל מניה, קמ"ל דאפילו הכי גזרינן.

ממנו - וגם בזה, אם חברו בסיד או בחרסית - מותר.

סעיף ג

אין נותנין כלי בשבת תחת הנר לקבל שמן הנוטף, מפני שהוא מבטל כלי מהיכנו.

לקבל שמן - אבל מותר לתת כלי תחת נר של שעוה או של חלב, שחושש שמא יפול הנר וידליק מה שתחתיו, ומניח שם כלי שיפול על הכלי.

• ומטעם, דכיון דאפשר לנער מיד האיסור מתוך הכלי, כמש"כ סימן רע"ז, לא חשיב מבטל כלי מהיכנו. ולא דמי לשמן שאינו רוצה לנער ולהפסידו.

• ולהעמיד כלי תחת הפחם שבראש הפתילה שיפול לתוכו - אסור, אם לא במקום הפסד. ואף על גב דלאחר שכבו יכול לנערם מן הכלי, מ"מ חשיב ביטול כלי מהיכנו לפי שעוה עכ"פ, כיון שא"א לנערם מיד, [שלא יתחייב משום מכבה ומבעיר כדין החותה בגחלים (שו"ע הרב)].

מפני שהוא מבטל וכו' - ואפילו כלי שמלאכתו לאיסור, אף דמתחלה היה ג"כ עליה קצת שם מוקצה - אעפ"כ אסור להעמידה לקבל שמן הנוטף; דמתחלה היתה הכלי מותר לטלטלה עכ"פ לצורך מקומה, ועכשיו אסור לגמרי.

מהיכנו - שהיה מוכן מתחלה לטלטלו, ועכשיו אסור בטלטול מחמת השמן שבתוכו, שהוא מוקצה מחמת איסור. וחכמים אסרו לבטל כלי מהיכנו:

- מפני שדומה כאלו סותר הכלי ומשברוה.
- ועוד טעם, מפני שהוא כקובע לו מקום ומחברו בטיט, ודמי למלאכה.

סעיף ו

- שאר כל השמנים, חוץ מאלו - מדליקים בהם.
- ומ"מ, שמן זית מצוה מן המובחר.

חוץ מאלו - ושמן של איסור הנאה, כגון של ערלה וכדומה - אסור לנר שבת. דלא שייך לומר מצות לאו ליהנות ניתנו בנר שבת, דעיקר המצוה משום עונג הוא.

המובחר - דהוא נמשך אחר הפתילה טפי מכולהו.

- ואם אין שמן זית מצוי - מצוה בשאר שמנים שאורן צלול, והם קודמין לנר שעוה.
- ונר שעוה - קודם לנר של חלב, דאורה צלול ויפה.
- וכל זה לפי ענין הנר. דבנר שלנו [שקורין סטרין] שצלול בודאי יותר מן השעוה, ואינו רגיל להטות בו אפילו בחול - זה עדיף מנר שעוה. ואולי אף מכל השמנים, דהרי בודאי לא אתי להטות.

סעיף ז

כרך זפת או שעוה או חלב סביב הפתילה - מדליקים בהם.

כרך זפת וכו' - דלא אסרו בכלהו, אלא אם היו נתונים בכלי, ונותן הפתילה בתוכם, כמו שעושין בשמן, שאז אין נמשכים אחר הפתילה. אבל בזה נמשך שפיר עם הפתילה שבתוכו.

סביב הפתילה - דוקא אם הפתילה כשרה. אבל אם היא פסולה - לא מהני הכריכה סביב לה.

סעיף ח

המדליק - צריך שידליק רוב מה שיוצא מן הפתילה מהנר.

(כו) צריך שידליק - כדי שיהא הלהב עולה יפה מיד שיסלק ידו, כמו שהיה הענין בהדלקת המנורה.

רוב מה שיוצא - ע"כ יום טוב שחל להיות ע"ש - אין מדליקין בחתיכות בגד ג' על ג' מצומצמות. דכיון דאדליק בה פורתא, ה"ל שבר כלי דאין עליה עתה שם בגד וכלי, ואסור שוב להדליק בה משום מוקצה; אא"כ קפל הבגד לפתילה מעיו"ט, דנתבטל עי"ז מתורת כלי.

(כז) מן וכו' - וה"ה בנר שעוה וחלב.

סעיף ט

א"צ להבהב הפתילה (פי', ענין הכסוד יפול על דבר שאינו נשרף לגמרי, וגם לא קיים לגמרי. "אל תאכלו ממנו נא" - תרגום יונתן: מהכסוד).
הגה: ומ"מ נהגו להדליק הפתילה ולכפותה, כדי שספיה מחורכת ותאחו בה האור יפה.

אפילו מבע"י - ואף על גב דבשאר מלאכות קי"ל, דשרי להתחיל אותו מבעוד יום, והמלאכה נגמרת בשבת, ולא גזרינן שמא יתחיל לעשות כן בשבת. שאני התם, דהכל יודעין שהוא מלאכה, ולא יטעו לעשות כן בשבת; אבל הכא יש לחוש שמא יחשוב שאין בזה שום איסור, ויעשה כן בשבת. ויש לחוש, שמא יגביה הכלי עם המים נגד הניצוצות, ויכבה אותו.

מפני שמקרב וכו' - כתב הא"ר בשם או"ה: כשיש סכנת דליקה ח"ו - מותר ליתן כלי מלא מים לקבל הניצוצות.

- ולפי זה, אם רואה נר שנכפף ויפול על השלחן - רשאי להעמיד תחתיו כלי מלא מים.
- ובפמ"ג מפקפק בעיקר דינו של האו"ה. ונראה דיש להקל במקום הדחק ע"י קטן.

שאינו מתכוין - וע"כ לא גזרינן שיעשה כן בשבת.

כיון שאינו מתכוין וכו' - וברא"ש כתב עוד טעם, דבנותן מים בשמן, אין כיבוי כלל. דאפילו לא יתן לתוכה מים, כשיכלה השמן תכבה הפתילה.

- וכתב המ"א: דלפ"ז אף בשבת - מותר ליתן מים לעששית, אם מדליקה א"י לצורך חולה.
- ובאר"ר חולק ע"ז. [ולשאר פוסקים גם המ"א מודה דאסור].
- ובמקומות שנוהגין להדליק כן מע"ש, וכשקורין א"י בשבת להדליק לצורך חולה, עושה כן מעצמו כמנהג העיר - מותר.

הגה: וי"א: אפילו מסכוין לכבוי - שרי, מאחר שאין המים צעין אלא תחם השמן, לא היו אלא גרס כיבוי, וכן נוהגין.

- וליתן בע"ש מים לתוך הקנה שעומד בו נר שעוה או חלב, כדי שיכבה כשיבוא עד המים - אסור לכו"ע, דהא מתכוין לכיבוי והאש נופל לתוכו ממש, והמים בעין והם תחת האש.
- ומ"מ במקום צורך - יש להתיר בזה לסמוך על הפוסקים דס"ל, דדוקא כשהמים בכלי אחר - אסור, שמא יעשה כן בשבת. אבל באותו נר עצמו לא שייך למיגרז שיעשה כן בשבת, שהכל יודעין שאסור ליגע בנר הדלוק.
- גם יזהר ליתן המים בקנה קודם שמדליק הנר.
- ולכ"ע - מותר לתחוב הנר בע"ש לתוך החול וכיוצא, בענין שכשיגיע האור לשם ימנעהו מלשרוף יותר ויכבה מאליו, שגרם כיבוי הוא.

וי"א וכו' - ויש אוסרים, וצ"ע.

מתכוין לכבוי - פ"י, שמתכוין שאחר שיכלה השמן יתכבה תיכף, ולא יתקלקל הכלי. ויש מפרשים: שכשהשמן קרוב למים מתכבה הנר, אף שיש עדיין קצת שמן. וקמ"ל דאפילו מתכוין שיתכבה בשביל זה - שרי.

גרם כיבוי - ומה דקי"ל, דגרם כיבוי שרי דוקא במקום פסידיא, זהו בשבת עצמה. אבל לא גזרינן בכהאי גונא ערב שבת אטו שבת.

סימן רסו

דין מי שהחשיך לו בדרך, ובו י"ג סעיפים.

סעיף א

מי שהיה בא בדרך וקדש עליו היום, והיה עמו מעות ויש לו חמורו, וגם יש עמו א"י - לא יניח כיסו על חמורו, מפני שהוא מצווה על שביתתו.

חמורו -

- א. אפשר דה"ה כששכר את החמור מא"י, די"א: דשכירות קניא לחומרא.
- ב. והפמ"ג מצדד: דאפילו שכר חמור מא"י, ג"כ טוב יותר ליתן על חמור של א"י, מלעבור על איסור דאמירה לא"י שבות. דשכירות קניא לחומרא, הוא רק חומרא בעלמא.
- אך כ"ז באופן שלא יהיה מחמר.
- ומצדד עוד: דאפשר דאפילו אם הבהמה היא של ישראל חברו - טוב יותר שיתן על החמור, [דלפני עור לא שייך בכאן, דחברו אינו יודע כלל ואנוס הוא], והא"י שיש עמו יחמר אחריה.
- אבל אם שכר את הא"י שיוליכנו למקום פלוני, א"כ לא שכר את החמור, דהא הא"י חייב במזונות ובאחריות החמור, ולא שכר דוקא חמור זה ממנו, א"כ פשיטא דאין הישראל מצווה על שביתתו. ע"כ טוב יותר שיניח הכל על החמור.

- ואם יש בכלי דבר המותר - מותר להניחו תחת הנר לקבל בו שמן, דהא יכול לטלטלו אגב ההיתר, אם הוא בענין שמותר לטלטל בשבילו.
- עוד עצה אחרת [אם הנר תלוי], דישים כלי מבעוד יום תחת השלחן, ובשבת אחר האכילה יסיר את השלחן, והכלי עומד מעצמו תחת הנר. ואף שהוא גורם בשבת לבטל כלי מהיכנו, ע"י הסרת השלחן, מ"מ שרי:
 - כיון שאינו מבטלו בידיים בשבת.
 - ועוד, כי אין מתכוין כשמסיר השלחן שיפול השמן לכלי, אלא להצלת השלחן שלא יפול עליו הנר.

מפני שהוא מבטל וכו' - ואפילו כלי שמלאכתו לאיסור, אף דמתחלה היה ג"כ עליה קצת שם מוקצה - אעפ"כ אסור להעמידה לקבל שמן הנוטף; דמתחלה היתה הכלי מותר לטלטלה עכ"פ לצורך מקומה, ועכשיו אסור לגמרי.

ומותר ליתנו מבע"י; והשמן הנוטף - אסור להסתפק ממנו בשבת.

והשמן הנוטף - ואם לא נטף לתוכו שמן כלל - לא נאסר הכלי לטלטל במחשבה בעלמא.

- ואם נטף שמן לתוכה מבע"י, נתקיימה מחשבתו שחשב עליה, ומקרי עי"ז כלי שמלאכתו לאיסור, אף אם אח"כ נשפך השמן.
- וכמו אם הניח מעות על הכלי מבע"י, אף שנטלו מבע"י, מ"מ הוי מיוחד לאיסור והוי מוקצה.

אסור להסתפק - ואפילו יש שמן היתר הרבה בכלי מבע"י, והניחה אז לקבל שמן הנוטף, מ"מ אסור להסתפק, דדבר שיש לו מתירין - לא בטיל.

בשבת - שכבר הוקצה השמן בין השמשות, ומיגו דאיתקצאי בין השמשות לנר איתקצאי לכולי יומא.

- וגם הכלי אסור בטלטול ע"י השמן, שנעשה בסיס לה.

הגה: ואסור ליגע בנר דולק כשהוא הלוי. אף על פי שאינו מטלטל, ואין בו משום מוקצה דנגיעה בעלמא, מ"מ אסור, פן יתנדנד קלה מנגיעתו ויטה.

פן יתנדנד וכו' - משמע מזה, דבלא חשש הטייה - אין לחוש משום איסור טלטול מוקצה ע"י הנדנד.

- כתב המג"א: דמייירי שדבר היתר מונח עליו, ורוצה ליטלו ממנו, והוי טלטול מן הצד דמותר.
- אבל ליגע בו ממש - אסור במנורה תלויה, אפילו אין הנר דולק בתוכה.
- אמנם באור זרוע, שממנו נובע הדין של הרמ"א, מצאתי דאפילו נוגע ממש במנורה תלויה - מקרי טלטול מן הצד; ודלא כמו שהבאנו לעיל מהמג"א.

יעטף השמן אל הפתילה - ויתחייב משום מבע"י, או כאשר ירחקהו - יתחייב משום מכבה.

- ובנר של שעוה - לא חיישינן לזה.
- ובאור זרוע מחמיר אף בנר של שעוה.

סעיף ד

נותנים כלי תחת הנר לקבל ניצוצות, מפני שאין בהם ממש, ואין כאן ביטול כלי מהיכנו.

נותנים כלי - אפילו בשבת.

לקבל ניצוצות שלהבת הנוטפת מן הנר, כדי שלא יודלק מה שתחתיו.

ממש - בניצוצות, שמיד הן כבין.

- ומותר לטלטל את הכלי אף אחר שנפלו לתוכו, ואין כאן ביטול כלי מהיכנו אף לשעה מועטת.
- מיהו האפר של ניצוצות - אסור לטלטלן, דהוי נולד.

אבל לא יתן לתוכו מים אפי' מבעוד יום, מפני שמקרב זמן כיבוי הניצוצות. ומ"מ, מותר ליתן מים בעששית שמדליקים בה בערב שבת, כיון שאינו מתכוין לכבוי, אלא להגביה השמן.

אבל לא יתן וכו' - ואפילו אם עבר ונתן - יסלקנו.

לתוכו מים - ואפילו אם ירצה להעמיד הכלי עם המים קודם שמדליק השמן - מצדד המג"א להחמיר.

- ואין עובר על זה אלא כשהיא עושה עקירה והנחה על ידו, ד"לא תעשה כל מלאכה" כתיב, ובלא זה לא מקרי מלאכה.
- וכן ה"ה לענין איסור שבייתת בהמה ולפיכך מניח הכיס עליה לאחר שכבר עקרה ללכת דלא נעשית העקירה על ידו.

מניחו וכו' - ואפילו אם אין הבהמה שלו - צריך ליזהר בכך, דאיסור מחמר שייך אפילו בבהמת אחרים. וכ"ש אם הבהמה שלו דאיכא תרתי, מחמר ושבייתת בהמתו.

וכשהיא עומדת - נוטל הימנה, ולאחר שתחזור ותעקור רגלה - יניחנה.
וי"א: שצריך ליזהר מלהנהיגה בקול רם, כל זמן שהכיס עליה.

וכשהיא עומדת - משמע מפשטא דלישנא דהיינו לאחר שעמדה.

- א. והרמב"ם פסק: כשהיא רוצה לעמוד קודם שתעמוד, כדי שלא יהיה לא עקירה ולא הנחה.
- ב. אך הרשב"א כתב על דברי הרמב"ם: שאינו נראה כן.

ולאחר שתחזור וכו' - ואם מעצמה אינה מתחלת לילך - הוא יכול לזרזה שתתחיל לילך אם אין עליה אוכף; דכיון שבתחלת הילוכה אין שום דבר מונח עליה, אין שייך בזה איסור מחמר.

- וכ"ז כשהבהמה היא לבדה. אבל אם היא מושכת בעגלה, כשיגעור עליה בקול להתחיל לילך אחר שעמדה - הוא עובר על איסור מחמר. ואין לו שום עצה להמלט מאיסור זה. דאפילו אם הפקיר הבהמה ואינו עובר על איסור שבייתת בהמתו, הלא עכ"פ עובר על איסור מחמר.
- וע"כ אם קשה לו לעמוד במקומו - יראה לשלוח למקום הסמוך, ויביא משם א"י שיביא העגלה למלון. וגם יפקיר הבהמה שלא יעבור על שבייתת בהמתו. ובזה יסולק מכל מכשולים.
- וכ"ז כשהוא בתוך התחום, אבל למי שהחשיך חוץ לתחום - אין לו היתר כנ"ל, אם לא במקום סכנה.

הגב: והוא לא ירכב על החמור, אלא ילך ברגליו.

- **ואם הוא לריד ללא חוץ לתחום מפני שמסירה מן הפסטים, או שאר סכנה ואפילו הוא סוף התחום, יכול לישב על החמור ולרכוב.**

ואפילו וכו' - פירושו, ואז אין איסור כשילך ברגליו אלא דוקא אם רוכב - אפ"ה יכול לרכוב מחמת סכנה. וכ"ש כשהוא חוץ לתחום דיעשה איסור בלא"ה בהליכתו - בודאי יוכל לרכוב ולהנצל מהם.

- ומ"מ אם יכול - מוטב שילך ברגליו. וכ"ש כשהבהמה מושכת בקרון, אפילו אם הקרון גבוה יו"ד - טוב יותר שילך ברגליו משישב בקרון. כי ע"י הישיבה עובר על איסור שימוש בבעלי חיים, וגם על תחומין; משא"כ אם ילך ברגליו לא יעבור רק על תחומין. ולבד כל אלה, מצוי ע"י הישיבה בקרון לעבור על איסור מחמר.
- ואם יש חשש סכנה כשילך ברגליו - הכל שרי.
- יש ליזהר כשעומדת בשבת בר"ה עגלה ריקנית עם סוסים - שלא להגביה קול ויהיה כמחמר אפילו בהמת אחרים. וכ"ש עגלות נמוכות בימי החורף שקורין שליטי"ן, דאין גבהן עשרה.

סעיף ג

היה עמו חמורו, וחרש שוטה וקטן - יניחנו על החמור, ולא יתננה לאחד מאלו.

לאחד מאלו - שהן בני אדם כמותו, ואתי לאחלופי באדם אחר המחוויב במצוות.

סעיף ד

היה עמו חרש ושוטה - יתננו לשוטה, לפי שאין לו דעת כלל.

כלל - אבל חרש, דעתא קלישתא אית ליה.

סעיף ה

שוטה וקטן - יתננו לשוטה, שהקטן יבא לכלל דעת. חרש וקטן - יתננו למי שירצה.

- אך יזהר שלא יהיה מחמר, דהיינו שלא יגעור בבהמה שתלך מקולו, או שאר דברים שמחמתו תלך הבהמה, דאיסור מחמר שייך אפילו על הבהמה שאינה שלו להרבה פוסקים, כדלקמן.
- ובזה אין צריך להניח עליו כשהוא מהלך, וכדלקמן בס"ב. דשם אין עמו א"י, והוא בעצמו המחמר; ע"כ צריך ליזהר בזה אפילו הבהמה היא של חבירו, כדי שלא יעבור על איסור דמחמר. משא"כ בעניינינו, דאיירי ביש עמו א"י, הא"י יהיה המחמר.

אלא נותן כיסו לא"י להוליכו לו, ולמוצאי שבת לוקחו ממנו, ואפי' לא נתן לו שכר על זה. ואף על פי שנתנו לו משחשיכה - מותר.
אבל אם מצא מציאה - אינו יכול ליתנה לא"י, אא"כ באה לידו מבע"י, דהשתא הוא ככיסו.

נותן וכו' - אף שהא"י שלוחו לישא בשבת, מ"מ הקילו חכמים, משום דקים להו שאדם בהול על ממונו, ואי לא שרית ליה אתי לידי איסור חמור, שיוליך ד' אמות בר"ה.

- ואף דבזמנה"ז ליכא ר"ה לכמה פוסקים - נמי דינא הכי.

כיסו לא"י - ואם יש לו משא כבד על החמור או בעגלה, וא"א לו ליתנו לא"י, וגם א"א ליזהר במה דכתב בס"ב, לסלק המשא בכל פעם שתתחיל הבהמה ללכת - יראה להקנות מבע"י החמור להא"י כדון תורה.

- ואם אין בקי בדרכי קנין הצריך לזה - יפקירנו בפני שלשה. או עכ"פ בינו לבין עצמו [דבזה יצא עכ"פ לדעת הרא"ש], דאז אין עובר על איסור שבייתת בהמה, שהבהמה אינה שלו. וירד מן העגלה ויזהר שלא יהיה מחמר.
- ולכתחלה יזהר בזה מאד, שיהיה הפקיר עכ"פ בפני אחד, ולא בינו לבין עצמו.
- ואף לאחר שעשה כל ההיתרים הללו, שמכר הכל או הפקיר - צריך ליזהר מאד, שלא יתנו לא"י או על העגלה שום דבר מהפצצים שלקחו מן העגלה בע"ש, דאיסור ליתן לא"י בשבת ע"מ להוציא. אלא כל מה שלקחו מן העגלה ישאר בידם עד מוצאי שבת.

- כתב החיי אדם: כאשר מקנה החמור להא"י מבעוד יום - צריך ליזהר שתהיה המכירה ע"פ ד"ת, דהיינו הסוסים במשיכה, ולפחות במסירה.
- ומשיכה - דוקא בסימטא או בחצר של שניהם.
- ואם נתן בעל האכסניא רשות לשניהם להשתמש שם - הוי כחצר של שניהם.
- ומסירה - אינו קונה שם, אלא דוקא בר"ה.
- וגם יתן לו הא"י כסף, ד"א: דמשיכה אינו קונה בא"י, ו"א: דכסף אינו קונה, ולכן צריך דוקא שניהם.
- והיה מתנה עמו, שמקנה לו בכסף זה שנותן לו אוי"ף גא"ב [דמי קדימה].
- ויזהר שיפסוק דמים של כל סוס וסוס, דבלא פיסוק דמים אינו נקנה לו. לא כמו שעושים ההמוני שאומרים לא"י אני מוכר לך הסוסים, דזה אינו קנין כלל; אלא צריך לפסוק דמים של כל אחד ואחד לבדו, ויתן לו אוי"ף גא"ב, והשאר יזקוף עליו במלוה.
- וגם לא יתנה עמו שמוכר לו לשבת לבד, אלא מכירה חלוטה.
- ולפי מה שידוע שרוב הסוחרים ובפרט בעלי עגלות אינם בעלי תורה להיות בקי בדברים - יותר טוב להורות להם שיפקירו הבהמות, ויפקירו בפני ג' בני אדם מע"ש. ויתנו שאפילו כשיקח בידו לביל שבת, אינו רוצה לזכות בו עוד, אלא שיהיה הכל של א"י וכו' עכ"ל.

ואפי' לא נתן וכו' - ואם הוא מבעוד יום - טוב יותר שיתן שכר.

ואף על פי שנתנו וכו' - נקט לשון דיעבד, משום דלכתחלה על כרחו צריך ליתן מבעוד יום, משום איסור מוקצה.

אינו יכול - דכיון דלא טרח בה לא חייס עלה, ולא אתי לאתווי ד' אמות בר"ה, אפילו אי לא שרית ליה ליתן לא"י.

סעיף ב

אם אין עמו אינו יהודי - מניחו על חמורו. וכדי שלא יהא חייב משום מחמר (פי' מנהיג על החמור) אי איכא עקירה והנחה - מניחו לאחר שעקרה יד ורגל ללכת, דלאו עקירה היא.

אם אין עמו - וה"ה, אם אינו מאמין לא"י.

משום מחמר אי איכא - מנהיג חמור טעונה קרויה מחמר.

- ואיסורו הוא מן התורה, מדכתיב: "לא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך", וקבלו חז"ל דר"ל מלאכה שנעשית בשותפות ע"י אדם ובהמה, דהיינו שהיא טעונה איזה דבר. והוא מחמר אחריה ומנהיגה ע"י קולו וכיוצא בו.

למי שירצה - דכל אחד יש לו מעלה בפני עצמו, וכנ"ל.

סעיף ח

יתנו למי שירצה - והיינו דוקא שאינו בנו. אבל בנו קטן שהוא בר חינוך מדרבנן - יתנו לחרש ושוטה.
 ■ ואפשר דאפילו אם החרש או השוטה הוא בנו - יתנו להם ולא לבנו, לפי שאינם בני חנוך כמו קטן.

י"א: דדוקא מי שהשיך לו בדרך, שהיה סבור שעדיין יש שהות ביום; אבל מי שיצא מביתו סמוך לחשכה, ושכח והוציא לרשות הרבים - לא התירו לו שום אחד מהדרכים האלו.

ביום - שקצת אונס חשיב.

סעיף ו

ו"א: שכשנותנו לאחד מאלו - מניחו עליו כשהוא מהלך, ונוטלו ממנו כשהוא עומד.

סמוך לחשיכה וכו' - הטעם, דפושע הוא, כיון דבעת היציאה היה סמוך לחשיכה, היה לו לחוש שמא ישכח ויטלטלנו בר"ה. אבל כשיצא מבע"י - שרי ע"פ הדרכים הנ"ל.

כשהוא מהלך - וכנ"ל בבהמה. והטעם, כדי שלא יעשו החש"ו איסור דאורייתא על ידו. ואף על פי שאינו מצווה על שביתתם כמו בבהמה, מ"מ הרי אסור להאכילם איסור בידים.

לא התירו לו וכו' - אלא יעשה כפי המבואר לקמן בס"ב בהג"ה, דיתיר חגורו בשוק והוא נופל, ואומר לא"י לשמרו.
 ■ ובספר א"ר הביא דעת הרשב"א החולק על ה"א הזה, וס"ל דגם בזה יש לסמוך על כל הדרכים הנ"ל. וכתב דיש לסמוך עליו.

הגה: דדוקא כשנותן להם משחשכה, אבל כשנותן להם מצע"י - מותר בכל ענין.

סעיף ט

הגיע לחצר החיצונה המשתמרת - נוטל מעל החמור כלים הנטלים. ושאנים נטלים - מתיר את החבלים והשקים נופלים. ואם היתה טעונה כלי זכוכית שאסור לטלטלם, כגון שהם כוסות של מקיזי דם שאין ראויים בשבת לכלום לפי שהם מאוסים, ואם יפלו לארץ ישברו - מניח תחתיהם כרים וכסתות.

הגיע לחצר -
 ■ ויזהר ליטול מהבהמה תיכף בבואה לחצר בעודה מהלכת, כדי שלא תהיה ההנחה ע"י הבהמה.
 ■ או שיזהר ליטול ממנה קודם שנכנסה לחצרו, ולא יניח עליה עד לאחר שעקרה רגליה לכנס לחצר, כדי שלא תהיה העקירה על ידה.
 • ואף שאח"כ עומדת בחצר והוי הנחה, לית לן בה; דכל דבר שבחבירו - פטור אבל אסור, בחמורו - מותר לכתחלה.

סעיף ז

אם אין עמו שום אחד מכל אלו - יטלטלנו פחות פחות מארבע אמות. דדוקא כיסו או מציאה שבאה ליחו, אבל אם לא באה ליחו - לא.

מעל החמור - ואפילו הם יותר מ"טו סאין - שרי, משום צער בעלי חיים. אבל בלא"ה - אסור לפנות מן העגלה כלל, כמבואר סוף סימן של"ג.
מאוסים - ואף על גב דמוקצה מחמת מיאוס - מותר לטלטל, היינו היכא דחזי לכסויי ביה מנא. אבל הכא לא חזי לכסות, שאם יפלו ישברו.

אם אין עמו וכו' - דשבות חמור הוא מאד, דילמא לא יצמצם בשעורו ויבוא להוליך ד' אמות בר"ה, ובקושי גדול התירו חז"ל דבר זה משום פסידא ומפני שאדם בהול על ממונו. ולכך לא התירו חז"ל אלא דוקא כשאין לו שום אחד מכל אלו הדרכים.

פחות וכו' - וזה אינו מועיל אלא לענין טלטול בר"ה או בכרמלית, שהאיסור הוא משום טלטול ד' אמות.
 ■ אבל מכרמלית לרה"י או לרשות הרבים, וכ"ש מרה"י לרה"י, דהאיסור הוא משום הוצאה מרשות לרשות, דאסור אפילו בחצי אמה - אינו מועיל.
 ■ ע"כ בענינינו, כשבא סמוך לביתו שהוא רה"י - יזרוק הכיס כלאחר יד לביתו, כדי שלא תהוי הכנסה גמורה.
 • ואפילו אם עשה הנחה כשבא סמוך לביתו, ג"כ התירו להכניס לביתו כלאחר יד משום הפסד.

דדוקא במשאות קטנים, שיכול לשמטן מתחתיהן. אבל אם הם גדולים שאינו יכול לשמוט הכרים מתחתיהן - אסור להניחם תחתיהן, מפני שמבטל כלי מהיכנו (פי' הפסטיש שפיה מוכן לו); אלא פורקן בנחת שלא ישברו. ולא יניחם על הבהמה, משום צער בעלי חיים.

(כו) שיכול וכו' - ולא נאסרו מטעם בסיס לדבר האסור, כיון שלא היו עליהן בין השמשות.

(כז) לשמטן - ואף על גב שקודם שיספיק לשמטם כולם בנחת שלא ישברו הכלים, הרי הם מבוטלים מהיכנם באותה שעה ע"ז; אפ"ה התירו חכמים לעשות כן, כדי שלא יהיה הפסד ע"י השבירה.

■ ודוקא כלים שיש הפסד מרובה בשבירתן, אבל חתיכות זכוכית רחבות שאינן כלים, שאין הפסד כ"כ בשבירתן, דהם עשויים להחתך לחתיכות קטנות - אסור להניח כרים תחתיהן, לפי שמבטלן עכ"פ מתשמישן לשעתן.
 ■ ולבטל כלים מהיכנן לכל היום במקום הפסד מרובה: יש מתירין, ויש אוסרין.
 • ובאמת קשה מאד להקל בזה.

אלא פורקן בנחת - ומ"מ, אסור לסמוך עליה כשפורק, דהוי משתמש בבעלי חיים.

א. י"א: שאם לא יכול לפרוק בנחת - מותר להניח תחתיהן כרים וכסתות, אף דהוא מבטל כלי מהיכנו.
ב. וי"א: שאסור להניח תחתיהן כרים וכסתות בכל גווני. וכדי להסיר הצער מהבהמה - יתיר החבלים ויפלו השקים עם הכלים, אף על פי שישברו.

■ לא יפה עושין אותן שנושאין תינוק למול בפחות פחות מד"א, דמ"מ יש איסור מה שמוציאין מרה"י לרחוב שהוא כרמלית:
א. אלא יוציאנו ע"י א"י מרשות לרשות, ואח"כ יטלטלנו בפחות מד"א. ולבהכ"נ יכניסו ג"כ ע"י א"י.
ב. ולהמג"א לקמן בסימן של"א - אין לעשות כן, דהא אפשר למול בביתו.

פחות מד"א -

א. ויעמוד לפוש בינתיים רגע אחד להפסיק ביניהם, והנחת גופו כהנחת חפץ. • ואף על גב דאינו עומד בינתיים לצורך עצמו לנוח קצת, אלא כדי שלא יעביד ד"א בבת אחת, אפ"ה מקרי עומד לפוש.
ב. ויש מחמירין - שצריך דוקא לישוב בינתיים, או להניח החפץ ע"ג קרקע.
 ■ כתבו האחרונים: דפחות פחות מד"א, יותר עדיף שיהיה ע"י שנים משיהיה ע"י אחד.
 • ובזה לכו"ע אין צריך לישוב שום אחד ולא לעמוד לפוש, דבכל אחד הוי מעשה חדש.

שבאה ליחו - היינו מבעוד יום, וכנ"ל בס"א.

אבל אם לא בא ליחו לא - דדוקא פחות פחות מד"א ע"י אדם אחד - הוא דאסור. אבל מחברו לחברו, אף שכ"א מוליך פחות מד"א - שרי, דבאופן זה לא גזרו על פחות מד"א.
 ■ והוא דוקא במצא דבר שמותר לטלטלו. אבל אם מצא דבר שאסור לטלטלו - אסור עכ"פ משום מוקצה.

סעיף י

חשכה לו בדרך ותפילין בראשו, או שיושב בבית המדרש בשדה וחשכה לו - מניח ידו עליהם עד שמגיע לביתו. ואם יש בית סמוך לחומה שנשמרים בתוכו - מניחן שם.

חשכה לו - היינו דנעשה בין השמשות, וא"א לו לישא אותם בידו לביתו מפני קדושת שבת. ולהשאיר אותם שם בדרך או בבה"מ, א"א מפני בזיון התפילין; דבתי מדרשות שלהם היה בשדה מקום שאין משומר מפני הגנבים. ע"כ התירו לו חכמים לנשאים עליו דרך מלבוש עד ביתו. אך צריך לכסותם, שלא יראוהו שהוא נושא עליו התפילין בשבת.

סעיף יא

היתה חבילתו מונחת על כתיפו, וקידש עליו היום - רץ תחתיה עד ביתו. ודוקא רץ, אבל לילך לאט - לא, כיון דלית היכירא, אתי למעבד עקירה והנחה, דזמנין קאי ולא אדעתיה; אבל רץ אית ליה היכירא.

רץ תחתיה - דכל כמה דלא עמד לפוש, אין כאן עקירה בשבת. ודוקא כשאין עמו א"י, ולא בהמה, ולא חש"ו, וגם במקום שאין יכול להוליכו פחות מדי' אמות, כגון שמתירא מליסטים שיגזלוהו, או שיש מים רחב ד"א. ולדידן דלית לן ר"ה גמורה - אפשר דשרי בכל ענין.

דזמנין דקאי - ואם עמד לתקן המשא - פטור, דזה לא מקרי הנחה.

הכירא - דעביד שינוי בהליכתו, וע"י כן יזכור דשבת היום ולא יעמוד.

וכי מטי לביתה כי היכי דלא קאי פורתא, ואשתכח דקא מעייל מרשות הרבים לרה"י, זורק לה כלאחר יד דהיינו שלא כדרך זריקה, כגון מכתפיו ולאחוריו.

כי היכי דלא קאי וכו' - כלומר, אי אפשר דלא קאי פורתא.

א. י"א: דכיון דאח"כ זורק כלאחר יד, שוב אין לנו לחוש אפילו אם יעשה הנחה בבואו סמוך לביתו, מאחר דבתחלת הפעולה לא היתה עקירה, שהרי היתה החבילה מונחת עליו מבעוד יום.

ב. ויש מחמירים - שלא יעמוד לפוש. ומה שאמרו: א"א דלא קאי פורתא, זה לא הוי הנחה גמורה, רק נראה כהנחה.

כלאחר יד - דהיינו שמהפך אחוריו כלפי החצר, וזורקו מכתפיו; דכלאחר יד ליכא איסורא דאורייתא, ומשום הפסד חבילתו התירו לו דבר זה.

סעיף יב

א. י"א: דדוקא בחבילה התירו לעשות כן, אבל לא בכיסו. ב. וי"א: דהוא הדין לכיסו.

דדוקא בחבילה - שהיא כבדה, ואין דרך לרוץ במשא כבד, ואית ליה הכירא. אבל בכיס שהוא קל, אין היכר בריצה.

דה"ה בכיסו - והיינו, במקום שא"א בהנך דרכים הנזכרים לעיל.

- והמיקל כה"א - לא הפסיד.
- ולדידן דלית לן ר"ה - אפשר דלכו"ע שרי בכל ענין.

דה"ה לכיסו - ה"א הזה שמקיל היינו רק למי שהחשיך לו בדרך, שהוא קרוב לאונס. אבל מי שיצא מביתו סמוך לחשכה, שהוא קרוב לפשיעה, לכן אפילו שכח לבסוף - אין מקילים לו לרוץ.

הנה: ומי ששכח כיסו עליו בשבת:

- אם הוא בכיסו - יכול לילך עמו למחר להסיר חגורו, ולפול שם להניעו.
- ואם הוא בשוק - אסור להכניאו לכיסו, רק מסיר חגורו בשוק והוא נופל, ואומר לא"י לשמרו; ואם מניאו - אין לחוש.
- וע"ל סי' ע"י, אם הכיס תפור כנגדו מה דינו.

יכול לילך וכו' - דכיון שהמוקצה בידו - יכול לילך עמו לכל מקום שירצה.

• והגר"א החמיר בזה.

• ואם יתיר חגורו תיכף ויפול המעות, יוכל להביא לידי הפסד - אפשר שגם להגר"א מותר.

• ובדה"ח מכריע:

• דבכיס שיש עליה תורת כלי, והיא לא נעשה בסיס להמעות כיון שהניחה בשכחה, ומותר לטלטלה לצורך מקומה, לכן אם היה בידו - יכול להוליכו לתיבה.

• אבל דברים המוקצין בגופן, כגון מעות ואבנים שאין להם שום היתר טלטול אפי"ל לצורך גופו או מקומו, ונטלו בידו - אסור לילך עמהן למקום אחר, רק יזרוק אותן תיכף.

• מלבד איזמל של מילה, אף שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לטלטלו אפילו לצורך גופו, מ"מ כשהוא בידו - יכול להניחו באותו חדר במקום שירצה. שאם יצטרך להשליך האיזמל מידו וישבר, מימנע ולא מהיל.

נשוק - או במקום שלא עשו ברחוב ההוא שיתופי מבואות.

• ודוקא כשאין מתיירא מן הא"י שמא יקחוהו. אבל אם ירא שמא יקחו אותו הא"י - רשאי לרוץ עמו לביתו, שלא לעמוד כלל, כדי שלא יעשה עקירה באמצע הדרך.

• ובתנאי שנזכר כשהוא מהלך ולא כשעמד לפוש, שלא עשה עקירה כלל בתחלת ריצתו.

• וגם כשבא סמוך לביתו - יזרקנה תיכף כלאחר יד לביתו, וכנ"ל.

לשמרו - ואם מתירא לסמוך עליהם - רשאי לצוותם להוליך לביתו, דאפילו ריצה מותר, וכל שכן זה.

• ועצה זו טוב יותר בשאפשר לו, מכל האופנים הנ"ל.

סעיף יג

מצא ארנקי בשבת - אסור ליטלו, אף על פי שירא פן יקדמנו אחר.

מצא ארנקי וכו' - ואם עבר והגביהו, יראה עכ"פ אח"כ לטלטלו פחות פחות מד"א, ולבסוף יזרקנו לאחוריו, כדי שלא יהיה הנחה.

אסור ליטלו - אפילו אם יעמוד תחתיו ולא יעביר ד"א - אפ"ה אסור משום מוקצה. ולא שייך להתיר משום פסידא, כיון שעדיין לא זכה בה.

א. י"א: דאפילו לא"י - אסור לומר ליטלו.

ב. ויש מקילים ע"י א"י.

ג. ויש מתירים רק ההגבהה ע"י הא"י, דהוא רק טלטול בעלמא. אבל לא לצוותו להוליך לביתו.

• אך אם הא"י בעצמו מביאו לבית ישראל - אין למנעו לכו"ע.

אסור ליטלו - ואם הוא מקום שרוב ישראל דרין בו, ומגביה כדי להחזירו אח"כ לבעליו - בודאי לא שייך בזה היתרא דפחות מד"א לכ"ע. דאין בהול בזה, כיון שהוא רק להחזירו לבעליו.

• אך לענין איסור מוקצה - יש לעיין.

פן יקדמנו אחר - וע"י טלטול ברגל - יש להקל.

סימן רסז

דיני התפלה בערב שבת, ובו ג' סעיפים.

סעיף א

בתפלת המנחה בע"ש - אין נופלין על פניהם.

אין נופלין - מפני שהוא סמוך להכנסת שבת.

- וה"ה כשמתפללים מנחה גדולה אחר חצות - נמי אין נופלים על פניהם.
- וכן מי שאוכל פת אחר חצות - ג"כ אין לומר על נהרות בבל, כי אם שיר המעלות.

סעיף ב

- מקדימין להתפלל ערבית יותר מבימות החול.
- ומפלג המנחה - יכול להדליק;

סימן רסח**דין הטועה בתפלת השבת, ובו י"ג סעיפים.****סעיף א****אומר 'ויכלו' בתפלת ערבית.**

אומר ויכלו - דאמר רב המנונא: כל המתפלל ואומר 'ויכלו', כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. אל תקרי 'ויכלו' אלא 'ויִכְלוּ'. פירושו, הקדוש ברוך הוא והוא.

- ומ"מ, בדיעבד אם לא אמרו - אין מחזירין אותו. וכ"ש לדין דאומרים בקידוש ויכלו.
- בנוסח 'אתה קדשת' - צריך להפסיק מעט בין 'לשמך' ו'תכלית', כדי שלא יהיה כחזור למעלה ח"ו. וכן בויכלו - יפסיק בין 'אלהים' ובין 'את'.
- המנהג לומר בליל שבת - 'וינוחו בה', וביום - 'וינוחו בו', ובמנחה - 'וינוחו במ'.

סעיף ב

אם טעה והתחיל תפלת החול - גומר אותה ברכה שנזכר בה שטעה, ומתחיל של שבת; לא שנא נזכר בברכת אתה חונן, לא שנא נזכר בברכה אחת משאר הברכות; בין בערבית, בין בשחרית מוסף ומנחה.

אם טעה והתחיל - היינו, אפילו רק תיבה אחת בלבד - ג"כ מקרי התחיל וצריך לגמור את כל הברכה. ורק לענין ברכה ראשונה יש נ"מ בזה, משום דתיבת 'אתה' שייך ג"כ לשבת, וכדמוכח בס"ג.

גומר וכו' - הטעם הוא, דבדין הוא דבעי לצלויי י"ח ברכות בשבת כמו בחול, ולהזכיר קדושת היום בעבודה, כמו בר"ח וחולו של מועד. ורק משום כבוד שבת לא אטרחוהו רבנן, ותקנו ברכה אחת אמצעית לשבת. ולכן בדיעבד שהתחיל הברכה - גומרה, שהיא ראויה לו מן הדין, ואח"כ מתחיל הברכה המיוחדת לשבת.

של שבת - וה"ה בכל זה לענין יום טוב.

וי"א: דבמוסף - פוסק אפילו באמצע ברכה.

וי"א דבמוסף וכו' -

- דסבירא להו דבמוסף לא שייך כלל תפלת י"ח ברכות, דאף בחול אין אומרים רק שבע ברכות, ולכן פוסק אפילו באמצע ברכה.
- וטעם הדעה קמייתא, דבדיעבד גם במוסף אם התפלל י"ח ברכות, ורק הוסיף בה 'ונעשה לפניך חובותינו בתמידי יום ובקרבת מוסף' - יצא, וכדאיתא בס"ד; לכך גם לה שייך בדיעבד הברכה של חול.

סעיף ג

אם היה סבור שהוא חול, והתחיל אדעתא דחול, ומיד כשאמר תיבת 'אתה' נזכר קודם שאמר 'חונן' - הוה ליה התחיל בשל חול, וגומר אותה ברכה.

כשאמר תיבת אתה -

- א. דסבירא ליה, דאפילו בערבית ומנחה שיכול לסיים ב'אתה קדשת' ו'אתה אחד', מ"מ כיון שכונתו היתה לתפלת חול, מקרי התחיל בשל חול - וגומר ברכת אתה חונן.
- ב. והמ"א ועוד חולקים עליו וס"ל, דדוקא בתפלת שחרית שאינו מתחיל בתיבת 'אתה', ומינכר בדבורו שהוא לשם חול. אבל בערבית ומנחה, כיון דלא מינכר בדבורו, לא מקרי ע"י זה התחיל בשל חול - ויאמר 'אתה קדשת' ו'אתה אחד'.

אבל אם היה יודע שהוא שבת, ושלא בכוונה התחיל תיבת אתה, אפילו אם הוא בתפלת שחרית שאינה פותחת ב'אתה' - אינו גומר ברכת 'אתה חונן', דחשבינן ליה כטעה בתפלת שבת בין זו לזו.

הנסי: דהרי יכול לומר 'אספ קדש' או 'אספ אסד'.

מקדימין - משום דהוי נהיגי עלמא לקבל עליהם שבת מכי פתח הש"ץ ברכו; לכך מהנכון להקדים להתפלל ערבית, כדי להקדים הקבלת שבת.

▪ וה"ה דיכול לקבל עליו שבת קודם תפלת ערבית.

ומפלג וכו' - ואפילו הנהגין להתפלל מעריב בזמנה - מותרים להתפלל בליל שבת מבע"י, ובלבד שיהיה מפלג המנחה ואילך.

- דכיון דמצותה להוסיף מחול על הקודש, וכבר קבל שבת עליו - יכול לסמוך על דעת הסוברים דהוי כלילה לענין תפלה.
- א. אך הנהג כן יזהר עכ"פ בע"ש להתפלל מנחה קודם פלג המנחה, כדי שלא יהיה תרתי דסתרי אהדדי.
- ב. וי"א: דבצבור יש להקל להתפלל מעריב מבע"י, אף אם התפלל מנחה אחר פלג המנחה.
- ואין לסמוך על זה, רק כשהוא מתפלל מעריב עכ"פ בבין השמשות, ובשעת הדחק; אבל לא כשהוא עדיין ודאי יום.
- וק"ש שהיא דאורייתא - יחזור ויקרא כשהוא ודאי לילה.

המנחה יכול וכו' - אבל קודם פלג המנחה - אין יכול להדליק ולקבל שבת.

- ואפילו אם בדיעבד התפלל תפלת שבת - צריך לחזור ולהתפלל.
- ופלג המנחה:

א. י"א: דהוא שעה ורביע קודם הלילה.

ב. וי"א: דהוא שעה ורביע קודם השקיעה.

ולקבל שבת בתפלת ערבית, ולאכול מיד. (וע"ל סי' רל"ג לילד משערין שיטור פלג המנחה).

ולאכול - הטעם, דכיון דקבל עליו שבת, והוסיף מחול על הקודש, נחשב כשבת לענין זה דיכול לקדש ולאכול מיד, ויכול לגמור סעודתו מבע"י.

- ויש חולקין וסוברין, שיזהר למשוך סעודתו עד הלילה, ויאכל כזית בלילה.
- וטעמם, דכיון דהג' סעודות ילפינן ממה דכתיב: "אכלוהו היום כי שבת היום לה" וגו', בעינן שיקיים אותם ביום שבת עצמו.
- ולכתחלה נכון לחוש לדבריהם.

מיד - ואם לאחר שהתפלל מעריב אין עד הלילה חצי שעה - יש לזהר שלא להתחיל לאכול. אלא ימתין עד הערב, ויחזור ויקרא ק"ש בלא הברכות, ואח"כ יאכל; הואיל ולהרבה פוסקים לא יצא ידי חובת ק"ש קודם הלילה.

- מיהו הנהג להקל בזה - אין למחות בידו, דיש לו על מי לסמוך.
- וכ"ז לענין היתר אכילה, אבל לענין ק"ש גופא דהיא דאורייתא - אין לסמוך על זה, ויזהר לקרותה בלילה לצאת ידי חובת ק"ש.

סעיף ג

בברכת השכיבנו - אינו חותם בה 'שומר עמו ישראל'. אלא כיון שהגיע ליובל כנפיך תסתירנו' אומר: 'ופרוס סכת שלום עלינו ועל ירושלים עירך, בא"י הפורס סכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים'.

אינו חותם - דבשבת א"צ שמירה, כי השבת בעצמו הוא השומר אותו.

אומר ופרוס - ר"ל, דגם 'כי אל שומרנו' וכו' - לא יאמר; ודלא כמנהגו שאומרים אותו. והאחרונים יישבו המנהג.

הפורס סוכת וכו' - ואם שכח ואמר 'שומר עמו ישראל' תחת 'הפורס סוכת שלום':

- אם נזכר תוך כדי דיבור - יאמר מיד אחר תיבת 'לעד' 'הפורס' וכו'.
- ואם שהה כדי דבור [הוא כדי שיאמר 'שלום עליך רבי ומורי'] מעת שסיים תיבת לעד - אין צריך לאמרו, ולא יחזור עוד הפעם.
- המנהג לומר אחר סיום הברכה: 'ושמרו בני ישראל' וגו', ובמועדים: 'וידבר משה וגו', בר"ה: 'תקעו', וביוה"כ: 'כי ביום הזה' וגו'.

- ובח"א מצדד: דכל היכי שטעה ולא הזכיר של מוסף בקדושת היום - אזי יאמר בעבודה, כשיאמר והשב את העבודה: 'ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבן מוסף'.
- **אחרת בשל מוסף** - היינו שאמר הנוסח 'תכנת שבת', וכונתו היתה לשם שחרית.
- ואף שהזכיר בהברכה מענין שבת - אעפ"כ חוזר, כיון שאמר מוסף תוך תפלתו, ושקר לפני המקום.
- ודינו ג"כ כדלעיל, דאם עקר רגליו - חוזר לראש, ומתפלל תפלה אחרת כהוגן לשם שחרית.
- אבל של מוסף - לא יתפלל עוד, כי כבר יצא בתפלה הראשונה ידי מוסף, אף שכונתו היתה לשל שחרית.
- ואם נזכר קודם שעקר רגליו, בכל מקום שהוא עומד, אפילו באמצע ברכה מג' אחרונות - פוסק באמצע, ומתחיל ישמח משה.

סעיף ז

- חוזרים לומר ויכלו, משום יום טוב שחל להיות בשבת, שאין אומרים אותו בתפלה. וגם להוציא למי שאינו יודע.
- ואומרים אותו בקול רם ומעומד.

שאינ אומרים אותו וכו' - ואגב שבת זה, תקנו לכל השבתות.

- **ומעומד** - לפי שבזה אנו מעידים להקב"ה במעשה בראשית. ודין עדים בעמידה, כדכתיב: "ועמדו שני האנשים".
- וטוב לומר אותה ביחד בצבור, דעדה שלמה בעינין להעיד להקב"ה; ועכ"פ יהיה בשנים.
- ולכתחלה טוב לאמרו בעשרה.
- ומטעם זה המתפלל בלחש - ימהר לסיים תפלתו, כדי שיאמר ויכלו עם הקהל.
- ויחיד המתפלל:
 - א. י"א: דאינו חוזר לומר ויכלו, דאין עדות ליחיד.
 - ב. וי"א: דיחיד יכול לומר, אבל אין צריך עמידה.
- וטוב שגם היחיד יאמר, אבל לא יתכוין לשם עדות, אלא כקורא בתורה.
- אם שכח לומר בבהכ"נ - יאמר אותו שבקידוש מעומד.
- והמנהג לומר אותו שבקידוש מעומד, אף אם אמרו בבהכ"נ.

סעיף ח

- ואומר ש"צ ברכה אחת מעין שבע (פי' ברכה אל עליון קונה וכו'); ואין היחיד אומר אותה.
- הגם: מיהו אם היחיד רוצה להחמיר על עצמו - יכול לאומרה בלא פסימה ובלא חסימה.
- וכן נוהגין הנוכח לאמרה עם ש"צ, בלא פסימה וחסימה.

- **אחת מעין שבע** - ונתקנה משום סכנת מזיקים. שבת כנסיות שלהם היו בשדה, ולפעמים בני"א מאחרים לבוא לבהכ"נ, וישארו יחידים בבהכ"נ בשדה. לפיכך תקנו ברכה זו כדי שבעוד שש"צ מאריך בה, יסיימו גם הם תפלתם.
- וגם האידנא לא זזה תקנה ממקומה.

וכלא חסימה - דהיינו, שמתחיל מגן אבות עד זכר למעשה בראשית בלבד.

בלא פסימה וחסימה - כי עיקר התקנה היה שהש"ץ יברך אותה.

- ע"כ נראה פשוט שמה שנהגין באיזה מקומות שהש"ץ אומר בקול רם רק עד קונה שמים וארץ, ואח"כ אומר בלחש, לא יפה הן עושין. אלא אחר שסיימו הקהל - יתחיל הוא מגן אבות בקול רם.

סעיף ט

- **יום טוב שחל להיות בשבת** - אינו מזכיר של יום טוב בברכה מעין שבע.

אינו מזכיר וכו' - כי לא תקנוה אלא בשבת. ואפילו בשבת אינו חובה מצד הדין, רק שתקנוה משום סכנה וכו"ל. ומה דתיקון תיקון, ואין להוסיף עליה.

יום טוב שחל להיות וכו' - קאי על כל יום טוב, לבד מיו"ט א' של פסח שחל להיות בשבת - דא"א אותו. דלא נתקן אלא משום מזיקין, ובפסח הוא ליל שמורים.

ושלא בכונה - ר"ל, שנכשל בלשונו מחמת הרגלו דחול, אבל לא נתכוין לשם תפלת חול, לכך לא חשבינן ליה כהתחיל תפלת חול.

- ודוקא אם התחיל רק תיבת 'אתה', אבל אם אמר 'אתה חונן', שמוכח שהוא לשם חול, אף על גב שהיה רק מחמת שנכשל בלשונו - גומר כל אותה הברכה, וצ"ע.

דחשבינן ליה וכו' - לפי דבתיבת 'אתה' אינו מינכר שהוא לשם 'אתה חונן', דהרי יכול לומר 'אתה קדשת' ו'אתה אחד'.

וזוהו כונת הרמ"א שסיים: דהרי יכול לומר וכו'. וע"כ דינו כמו שאם היה מתחיל עתה בזמן תפלת שחרית 'אתה קדשת' או 'אתה אחד', ונזכר באמצע הברכה - דפוסק ומתחיל תיכף 'ישמח משה'.

והכי נמי כשאומר 'אתה' הוא כאומר 'אתה קדשת', ופוסק ומתחיל 'ישמח משה', ולא הוא כאומר 'אתה חונן' שדינו לגמור הברכה.

סעיף ד

- מי שהתפלל תפלה של חול בשבת, ולא הזכיר של שבת - לא יצא.
- ואם הזכיר של שבת בתוך שמונה עשרה, אף על פי שלא קבע ברכה לשבת - יצא.
- הגם: כמוסף, אפילו לא אמר רק 'ונעשה לפניך אם חובסנינו בתמידי יום ובקרבן מוסף' - ילא.

של חול בשבת - ואם ספק לו אם התפלל של חול או של שבת - ג"כ צריך לחזור, דמסתמא התפלל של חול כמו שהוא רגיל.

לא יצא - וה"ה ביום טוב, ואפילו ביום טוב שני.

רק ונעשה וכו' - ר"ל, שאמר באחת מן הברכות 'יהי רצון שנעשה לפניך וכו'.

- וכ"ש אם אמר הנוסח של המוסף כהלכה, רק שחיסר הפסוקים של הקרבנות - דיצא.

סעיף ה

טעה והתפלל של חול בשבת, ולא הזכיר של שבת:

- אם עקר רגליו - חוזר לראש.
- ואם לא עקר רגליו, אף על פי שסיים תפלתו - אינו חוזר אלא לשל שבת.
- (וש"ל שזכר של שבת בשחרים, עיין סימן קצ"ו).

לא עקר רגליו - או שסיים תפלתו ואמר יהיו רצון כו', אע"פ שלא עקר רגליו.

לשל שבת - ואפילו נזכר קודם מודים - לא יכלול אותה בעבודה לומר 'רצה נא במנוחתנו ביום השבת', דלכתחלה צריך לומר ברכה לקדושת היום.

- ובדיעבד יצא.

סעיף ו

הטועה בתפלת שבת, והחליף של זו בזו - אינו חוזר.

אינו חוזר - שעיקר ברכה רביעית היא 'רצה במנוחתנו', וזה נאמר בכל הברכות של שבת.

- ודוקא כשסיים הברכה, אבל אם נזכר באמצע ברכה - פוסק.

וי"א: שאם החליף של מוסף באחרת, או אחרת בשל מוסף - חוזר.

וי"א וכו' - האחרונים תמיהו על מה שכתוב בלשון 'וי"א', דכו"ע מודים בזה.

מוסף באחרת - ואפילו אם האחרת ג"כ מענין השבת, כגון ישמח משה וכו"ג, כיון שלא נזכר בה מענין קרבן מוסף של שבת - חוזר.

- וכ"ש אם היא תפלה אחרת לגמרי.
- ודינו כדלעיל: דאם עקר רגליו - חוזר לראש. ואם לא עקר רגליו - חוזר ליתכנת שבת'.

ואם נזכר אחר שסיים הברכה האמצעית קודם שהתחיל רצה - יאמר: 'ונעשה לפניך קרבן מוסף', ויצא בזה.

- בדה"ח כתב: דכל היכי שנזכר באמצע איזה ברכה מג' אחרונות - חוזר לתכנת שבת.

סעיף י

דאין קידוש וכו' - היינו דאין המקדש יוצא בקידוש זה, כיון שאינו במקום סעודתו. משו"ה אסור לו לטעום כלום, עד שיקדש במקום סעודתו.

ומעיקרא לא נתקן אלא בשביל אורחים דאכלי ושתי בבי כנישתא, להוציאם י"ח. ועכשיו אף על גב דלא אכלי אורחים בבי כנישתא - לא בטלה התקנה. זהו טעם המקומות שנהגו לקדש בבהכ"נ.
אבל יותר טוב להנהיג שלא לקדש בבהכ"נ, וכן מנהג ארץ ישראל.
הגה: ונהגו לעמוד כשעה שמקדשין כניס הכנסת.

אין אומרים ברכה מעין שבע בבית חתנים ואבלים, דליכא טעמא דמאחרין לבא שיהיו ניזוקין.

- בבית חתנים וכו' - פי', כשמתפללין בביתם במנין.
 • וכ"ש אותן שמתפללין לפרקים במנין בבית.
 • אבל כשיש קביעות על איזה ימים, ויש ס"ת אצלם, וכמו בירידיים - דומה לבהכ"נ קבוע, ואומרים.

דליכא טעמא -

להוציאם י"ח - ואף על גב דהמקדש עצמו לא יצא - מוציא את האחרים; דבקיודש יכול לברך לאחרים, אף על פי שאינו אוכל עמהם.

שלא לקדש וכו' - ובמדינתנו נוהגין לקדש בבהכ"נ בשבת ויו"ט, מלבד בליל א' של פסח - אין לקדש בבהכ"נ.

- ומהדרין אחר יין. ואפשר דבבית הכנסת מקדשים דוקא על יין.
- ונוהגין לקנות בדמים המצוה מי שיתן יין לבהכ"נ לקידושא ואבדלתא.
- ואין לבטל המנהג, כי הרבה גאונים יסדוהו.

לעמוד - ואמרו הראשונים, שזה מועיל לעייפות הברכים.

סעיף יא

אף בשבת שאחר יום טוב - אומרים ברכה מעין שבע.

סעיף יב

אין לדבר בשעה שאומרים ויכלו, ולא בשעה שאומר ש"צ ברכה מעין שבע.

אין לדבר וכו' - בטור בשם ס"ח: מעשה בחסיד אחד שראה לחסיד אחר במותו [פי' בחלום], ופניו מוריקות. א"ל: למה פניך מוריקות? א"ל: מפני שהיית מדבר בויכלו בשעה שהיה הצבור אומרים, ובמגן אבות, וביתגדל.

סעיף יג

אם התפלל של חול, ולא הזכיר של שבת; או שלא התפלל כלל, ושמע מש"צ ברכה מעין שבע מראש ועד סוף - יצא.

או שלא התפלל כלל - וכ"ש אם חיסר משיב הרוח.

(כז) ושמע מש"צ וכו' - משום דתפלת ערבית רשות, מקילינן בה.

(כח) יצא - ולכתחלה יש ליהזר לומר עם הש"ץ מלה במלה מן תחלת הברכה עד סוף בא"י מקדש השבת.
ואם כבר אמר הש"ץ - צריך לחזור ולהתפלל; ולא יאמר ביחיד ברכת מעין שבע. ואפילו בדיעבד לא יצא.

- גם נכון הדבר, שאם נזכר קודם ששמע מהש"ץ הברכה הנ"ל - שלא יסמוך ע"ז. רק יתפלל עוד הפעם תפלת שבע כסדר, כי יש חולקין על עיקר הדין הזה.
- וכ"ז מהני בשבת לחוד. אבל ביום טוב שחל להיות בשבת - אין יוצא בברכת מעין שבע, הואיל ואין מזכיר יום טוב בברכת מעין שבע.

סימן רטו

דין הקידוש בבית הכנסת, ובו סעיף אחד.

סעיף א

נוהגין לקדש בבהכ"נ. ואין למקדש לטעום מייני הקידוש, אלא מטעומו לקטן, דאין קידוש אלא במקום סעודה (וע"ל סי' רע"ג).

מטעומו לקטן שהגיע לחינוך (היינו כבר שית כבר שבע, כל חד לפום חורפיה).
 • ודלא כ"א שיתנו רק לקטן שלא הגיע לחינוך; דאדרבה, אם יתן לקטן שלא הגיע לחינוך, יהיה ברכת המברך לבטלה, דהא לא הגיע לחנוכה בברכה.

- וה"ה דמותר להאכיל לקטנים בשבת בשחרית לפני קידוש, ואסור לענותו.
- ואם אין קטן שהגיע לחינוך בבהכ"נ - אזי ישתה כשיעור רביעית, שיהא חשוב במקום סעודה, ויוצא בזה; ויברך אח"כ ברכה אחרונה. ויחשוב בדעתו לצאת בקידוש זה.
- ומ"מ, יכול אח"כ לחזור ולקדש בביתו להוציא בני ביתו.

סימן ער

לומר משנת במה מדליקין, ובו ב' סעיפים.

סעיף א

נוהגים לומר פרק במה מדליקין. והספרדים אומרים אותו קודם תפלת ערבית, והוא הנכון.

פרק במה מדליקין - לפי שיש בו דין הדלקה, וג' דברים שצריך אדם לומר בתוך ביתו ע"ש עם חשכה.

קודם תפלת ערבית -

- א. שבמקומותם מקדימין להתפלל ערבית. וע"י קריאת פרק זה מקודם, ידע במה מדליקין, ויזכור הג' דברים ויזהיר עליהם.
 • וע"כ כתב השו"ע דהוא הנכון, דלאחר תפלת ערבית מאי נ"מ.
 ב. ובמקומות שנוהגין לאמרו אחר תפלת ערבית, הטעם הוא כדי שאם יאחר אדם לתפלה, יהיה לו שהות להתפלל בעוד שיאמרו במה מדליקין.
 • ולכן אין אומרים אותו בשבת חוה"מ, לפי שאין מאחרין כ"כ לבוא לבהכ"נ, לפי שאין עושין בהם מלאכה.
 א) כתב הב"ח: שיש לומר במה מדליקין אחר קידוש בביהכ"נ, דעיולי יומא עדיף ומקדמינן ליה.
 ב) ובמקומותינו המנהג לומר במה מדליקין קודם קידוש.
 • והטעם, דנר ביתו וקידוש היום - נר ביתו עדיף.

סעיף ב

יש שאין אומרים אותו ביום טוב שחל להיות בערב שבת. ויש שאין אומרים אותו בשבת של חנוכה.

- הגה: ואין נוהגין כן בחנוכה.
 • וכשנפתל חול המועד - אין אומרים אוסו.
 • וכן כיום טוב שחל להיות בשבת - אין אומרים אוסו.

שחל להיות בע"ש - לפי שאין יכול לומר 'עשרתם', שאין מעשרין ביום טוב. וכן ביום טוב שחל בשבת, משום לא פלוג.

של חנוכה - מפני שנזכר בה פסול שמנים שהם אסורים בשבת, ולא בחנוכה.

שחל להיות בשבת - וכן ביוה"כ שחל בשבת - אין אומרים אותו.